Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 91 (11589) | 1981 чылдың апрель 17, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 кеп.

Тудугжулар болгаш монтажниктер! Капитал салыышкыннарның ажыктыын бедидиңер!

Дүрген, чараштыр, амгы үениң техниктиг үндезининге тудуңар!

1981 чылдың ажыглалга кирер объектилерин тудуп доозаал!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

ДААРТА — БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ КОММУНИСТИГ СУББОТНИК ХҮНҮ

БИР ДЕМНИГ КИРЖИР

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чыл оюнга тураскааткан субботникке Бай-Тайганың «Мурнакчы» совхозунуң ажыл-ишчилери бир дембиле шупту ажылдап үнерлер. Ол хүн 50 га шөлдүң ыгын базырар, 25 га шөлдү чарар, 20 га сиген шөлдерин суггарар, тудуг болгаш хойжу бригадалар кежигүннери тус-тузта боттарының ажылдаар черлеринге, а арткан кижилер суур чаагайжыдылгазынга ажылдаарлар. Шуй ортумак болгаш Шуйнуң кадыкшылга школаларының башкылары коллективтери болгаш школачылары 1800 ыяшты олуртур, херимнер штакетниктерин септээр.

Ол хүн ажылдап алган акшазындан 550 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидер.

А. КАНЧЫЫР.

* * *

Туранның ыяш ажылагый пунктузундан 160 кижи даарта 140 кубометр чудуктарны тайгадан үндүр сөөртүр, 150 кубометр токпак ыяшты, 80 кубометр дилиг материалдарыч белеткээр. Ол-ла хоорайның тудуг-септелге участогундан бир бригада субботник хүнүнде мурнунда камнап алган материалдары-биле ажылдап хүнзээр. Олар колдай кудумчуга тарымал ыяш херимнерин кылып хүнзээр.

Бии-Хемниң «Сельхозтехника» каттыжыышкыны 600 рубльди беш чыл фондузунче кирер. Чолаачылардан тос кижи камнап алганы кывар-чаар материалы-биле улус ажыл-агыйының эргежок чугула чүъктерин сөөртүр. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты А. Сараскин, комсомолчу А. Деденченко, мурнакчы чолаачы С. Ооржак болгаш өскелер-даа оларның аразында бар.

Туранда № 833 орук-тудуг эргелели Шивилиг—Арадан аразының орук тудуун боттандырып чорудуп турар. Апрель-18-те 105 кижи коммунистиг субботникче бир демниг үнер. Оларның бир чамдызы боттарының ажылчын туруштарынга, а өске арткаиннары үлетпүр баазазынга болгаш чурттаглга суурунга янзы-бүрү ажылдарга хаара туттунар. Ол хүн ажылдап алыры муң рубльдиң деңи кезиин он бирги беш чыл фондузунче шилчидер.

(Бистиң корр.).

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПРОФЭВИЛЕЛДЕР АКТИВИНИҢ ХУРАЛЫ

Дүүн, Кызылга Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга Тываның профэвилелдер активиниң хуралы болуп эрткен. Ооң ажылынга профоблчөвүлелдиң база адырлар айы-биле обкомнарның кежигүннери, партия база комсомол ажылдакчылары, чамдык министерстволарның, ведомстволарның, организацияларның удурттукчулары, профэвилел райкомнарының болгаш совхозтарда, улуг-улуг үлетпүр, тудуг, транспорт организацияларында ажылчын комитеттериниң даргалары, хөй санныг актив киришкен.

Актив хуралын профоблчөвүлелдиң даргазы **Т. Ч. Норбу** ажыткан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневти баштаан СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын хуралдың хүндүлүг президиумунга ооң киржикчилери аажок улуг көдүрлүүшкүн-биле соңгаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге база СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинге база ВЦСПС-тиң XII пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр профэвилелдер организацияларының сорулгалары дугайында ол хуралга чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди аңаа профоблчөвүлелдиң секретары **С. Д. Киров** кылган.

Республиканың профэвилелдер активиниң хуралынга СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** киржип, делгеренгей чугаа чугаалаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлери, эш Л. И. Брежневтиң кылганы СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде чүүлдерни болгаш түңнелдерни база ниитизи-биле он бирги беш чылдың, ооң бирги чылының планын боттандырарынга холбаштыр республиканың профэвилелдер организацияларының сорулгаларын айыткан доктаалды актив хуралынга хүлээп алган.

Ажыглалга кирер тудугда

КИЧЭЭНГЕЙНИ — ХАНДЫРЫЛГАЖЕ

Хоорайның дөрткү микрорайонунда № 3 школаның тудуу уламчылап турар. Школаның № 1 болгаш № 3 корпустарының ханазын салырын дооскан, иштики шеверлел ажылдары ам ында чорup турар.

Школаның тудуун август 15-ке чедир доозарын тудугжулар хүлээнген. Бо чылдың эгезинден школаның тудуунга 98 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары шиңгээдип алдынган, а ниитизи-биле бо объектиниң долузу-биле тондурериңге чедир — бирги, үшкү корпустарны, спорт залын, аныяк натуралистер станциязын болгаш эштир бассейнни тудуп доозарынга база школаның девискээрин чаагайжыдарынга ам-даа 556 муң рубльди шиңгээдип алыры арткан.

Бо чугула объектиде ажыл шуудавайн турар дугайында «Шын» солунга шүгүмчүлеп бижээн болгай. Чылдың баштайгы кварталы доозулган. Шүгүмчүлел соонда школа тудуунда байдал өскерилген бе? Ажыглалга кирер ужурлуг чугула объектиниң тудуун дүргедедир талазы-биле кандыг хемчеглер алдынганыл?

«Кызыл тудуг» эргелели бо объектиде ажылды сегидериниң талазы-биле хемчеглерни ап чоруткан. Ында ийи кранны тургускан. Тудуг материалдары кээп турар. Шеверлекчилер, сантехниктер, электриктер онаашкан ажылдарын чорудуп турар.

Бо школаның тудуун «Кызыл тудуг» эргелелинден Ч. Ч. Доңгактың бригадазы чорудуп турар. Бирги корпусту дашчылар бригадазы холдан үндүрген, ында шеверлел ажылдары колдуунда адакталып турар. Бирги болгаш ийиги корпустуң аразында үшкү корпус бар. Үшкү корпустуң бирги каъды ол ийи корпустарның аразында коридор болбушаан, оларны тудуштуруп турар. Ортузунда бо үшкү корпуста ажыл хайныышкынныг. Ында Ч. Доңгактың бригадазындан кезек кижилер чамдык үүрмек ажылдарны чедир кылып турар. Ында база-ла шеверлекчилер, электриктер, сантехниктер калбаа-биле ажылдап эгелей берген. Е. Бизяеваның, Т. Николаеваның штукатур бригадалары бирги, үшкү корпустарның аразында коридорнуң ханаларын малгаштап, дескилеп турар. Үшкү корпуста, коридорда электри удазыннарын шөйүп, электри точкаларын быжыглаарын саададып турары штукатурларның ажылынга шаптыктап турар.

Амгы үеде мында хүннүң айтырыында — үшкү корпуста гимнастика залының болгаш ол девискээрде спорт залының тудуу болур. Спорт залының ханазын салырынга Ч. Доңгактың бригадазы эрткен неделяда 24 муң кезек туйбуну алган. Ук туйбу чедиишпээнинден олар апрель 11-де ажылдаваан. Туйбу болгаш оон-даа өске тудуг материалдары четчир-ле болза, бригада 2 ээлчег-биле ажылдап турар.

Үшкү болгаш бирги корпустарның тудуунга херектиг материалдарның ам-даа өй-шаанда алдынмайн турары бар. Чижээ: АП1-5 марканың парафет плиталары үшкү корпуска 100 кезек, АП1-6 марканың ыдыг плиталары бирги корпуска 140—150 кезек херегледтиннер. Ук плиталарны «Тудуг кезектери» комбинат февраль төнчүзүнде-ле бээр тургаш, амга чедир хандырбаан.

Үшкү корпуста чада марштары амгы үеге чедир салдынмаан. Ону кылырынга СО-11 марканың кылыгларын «Стройдеталь» комбинат шуут белеткевейн турар. Ол янзылыг үүрмек кылыгларны комбинат кылбайн турарындан школа тудуу саадап турар.

№ 14 механизация эргелели школа тудуун трактор-биле хандырбаанындан оңгарже довурак октаар, чер дескилээр дээн ышкаш ажылдарны тудугжулар хол-биле кылып, хөй үе-шакты ынаар үндүрер ужурга таваржып турарлар.

Ынчангаш «Тыва тудуг» трестиң болгаш «Кызыл тудуг» эргелелиниң удурттулгазының талазындан бо объектиже кичээнгейни улам күштелдирип, чугула тудуг материалдары-биле дарый хандырарының хемчеглерин алыры негеттинип турар.

Н. ООРЖАК.

ЧУРУКТАРДА: Ч. Доңгактың бригадазындан сварщик С. Конгар; туттунуп турар спорт залының ниити хевири.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ЧЕДИИШКИННЕРНИ БЫЖЫГЛААН

Бии-Хем районнуң ажылчы чоннары партияның XXVI съездизиниң соон дарый күш-ажылчы чедиишкиннерин улам-на быжыглап, көвүдеткен. Ында совхозтар күрүнеге эът садарының бирги квартал планын 108,4 хуу күүсеткен. Аңаа «Шивилиг», «Кызыл тараачын» совхозтарның ажыл-ишчилери эң-не улуг салыышкынныг болган.

Күрүнеге сүт садарының квартал онаалдазын «Өөк», «Саян» совхозтар хуусаа бетинде күүсеткенин рапорттаан. «Өөк» совхозтуң Чаңгыс-Даш, Чкаловка сүт-бараан фермаларының коллективтери ниити кварталдың үлүүнге кириштир сүт дужаарын эрткен айда-ла эгелээн.

Саанчылардан Хадында — Өпежик Барыкмаа, «Кызыл тараачын» совхозта Анна Терских олар боттарының хууда социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткилээн.

М. ТОННУГ.

ЭРТЕМДЕННЕР — КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙЫГА

Беш чылда эртем-шинчилел ажылдарының программазын Көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының Москвага чаа доозулган сессиязынга бадылаан.

Аъш-чем программазын ажылдап кылырынга болгаш боттандырарынга эртемденнерниң идепкейлиг киржилгезин хандырар талазы-биле толаргай хемчеглерни айыткан. Академияның салбырларында болгаш институттарында чорудуп турар шинчилелдерниң комплекстиг планнаарынче онза кичээнгейни угландырган. Ол шинчилелдерниң эң чугула угланыышкыннары — чер ажылының эртемге үндезилеттинген зоналар системаларын ажылдап кылыры, үрезин хайнакташтырылгазын боттандырары, үрезин ажыл-агыйын сайзырадыры, бедик дүжүттүг сорттарны, тараа, тараа-бобы, мал чеминиң болгаш техниктиг культураларның хайнакташтырган үрезиннерин чер ажылынга шиңгээдип нептередири, тускайжыткан адыр болур мал чеминиң бүдүрүлгезин хөгжүдери.

Көдээ ажыл-агый эртеминиң сорулгазы — мал болгаш чер ажылында хөй күш негеттинер чорудулгаларны механизастаарынга бүгү талалыг идигни бээри, индустриялыг технологияларны нептередири болур.

Шинчилелдерниң үре-түңнелдиң болгаш оларның теориктиг деңнелин бедидерин, колхозтарга болгаш совхозтарга бедик шынарлыг сүмелерни белеткээрин дээш эртемденнерниң харысалгазын улам күштелдирерин эртем-шинчилел албан черлери боттарының чугула сорулгазы кылдыр санап турарын Бүгү-эвилел академиязының Ортаакы Азия салбырының президиумунуң даргазы С. Х. Юлдашев, Ленинградтың көдээ ажыл-агый институдунуң ректору Н. Ф. Бондаренко, Үнүш ажылының Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң директору В. Ф. Дорофеев болгаш өскелер-даа боттарының саналдарынга демдеглээн.

Кадрлар белеткелин экижидерин, эртемниң практика-биле харылзааларын бүгү талалыг быжыглаарын хандырарын БЛКЭА-ның президиумунга, ооң адырларынга болгаш черчерде салбырларынга, эртем-шинчилел институттарының удурттукчуларынга болгаш специалистеринге сүмелээн. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айыткан сорулгаларын чедиишкиниг күүседир дээш массалыг база дээштиг чарышты эртем-шинчилел албан черлериниң коллективтери калбартыр ужурлуг.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачев сессияга чүве чугаалаан.

(СЭТА).

САРАТОВ ОБЛАСКА ЧОРААНЫ

САРАТОВ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев апрель 13-тен 15-ке чедир Саратов обласка чораан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге, эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарынга холбаштыр колхозтарга болгаш совхозтарга тараа бүдүрерин улам ынай көвүдедириниң сорулгаларын чугаалашкан областың партия, ажыл-агый активиниң хуралынга ол чүве чугаалаан.

Партия, совет ажылдакчыларның, үлетпүр бүдүрүлгелериниң удурттукчуларының чөвүлел хуралы болган. Чоннуң херегел барааннарын кылып үндүрерин көвүдедириниң айтырыгларын аңаа көрген.

М. С. Соломенцев Мурнуу-Чөөн чүктүң эртем-шинчилел институдунга барып, селекция төвүнүң ажылы-биле таныжып, областың чамдык ажыл-агыйларынга баргаш, часкы хову ажылдарынга белеткелди, мал ажылында ажыл-херектиң байдалын, көдээде социал чаартылгалар планнарының канчаар күүсеттинип турарын сонуургаан.

«Нитрон» дээр бүдүрүлге каттыжыышкынынга баргаш, күш-ажылды организастап турарын, ажылдап турар бүдүрүлгелерниң ажыглалын, чурттаглга бажыңнарының тудуун ол сонуургаан. Техниктиг шил заводунга чораан, совет коммунистер шуулганының шиитпирлерин амыдыралда боттандырып турарының дугайында, он бирги беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарыштың канчаар чорup турарының дугайында удурттукчулар болгаш ажылчыннар-биле хөөрешкен. М. С. Соломенцев хоорай тудуу-биле таныжып, чурттаглга черлериниң архитектура хевир-шинчизин экижидериниң эргежок чугулазынче кичээнгейни угландырып, үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарынга чоннуң негелде-херегледдериниң канчаар хандырып турарын сонуургаан.

УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫ ДЭЭШ, ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Чүректериниң болгааганы-биле, тайбыңның салым-чолу дээш бедик харысалганы медереп билири-биле бистиң чуртувустуң миллион-миллион ажылчы чоннары Даштыкы чурттар-биле найыралдың болгаш культура харылзааларының совет ниитилелдериниң эвилелиниң ажыл-чорудулгазынга идепкейлиг киржип турар. Даштыкы чурттарның улустары-биле билчиишкинниң болгаш кады ажылдажылганың чаагай харылзааларын калбарткан 77 ниитилелдерни база ассоциацияларны ол массалыг организация каттыштырып турар.

Сөөлгү чылдарда ажылдың түңнелдерин, тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш хөй-ниити күштериниң демиселин улам идепкейжидериниң айтырыгларын эвилелдиң төлээлекчилери апрель 15-те Москвада, Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга болган IV бүгү-эвилел конференциязынга чугаалашкан.

Эш Л. И. Брежневтиң конференцияга байырлыг чагаазын диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан. СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин ону номчаан.

Даштыкы чурттар-биле найырал болгаш культура харылзааларының совет ниитилелдериниң эвилелиниң президиумунуң даргазы З. М. Круглова конференцияга отчёт илеткел кылган.

Найыралдың совет организациялары бөгүн чогаадыкчы улуг аргаларлыг. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин удурттулга болдурган, бүгү чер бөмбүрзээниң улустары найыралдың болгаш чаагай кожа-хелбээ турарының ёзузунга чурттап болур шак ындыг байдалды делегейге тургузарының херээнге салыышкынын моон соңгаар-даа улгаттырар.

(СЭТА).

Чаа Шагаан-Арыг — шалыпчы тудуг

АНЫЯКТАР ХҮЛЭЭНГЕН

Чоокта Чаа Шагаан-Арыгның Культура бажыңынга шалыпчы тудугнуң комсомолчулары «СЭБП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир бис» деп кыйгырыгның адаа-биле хурал эрттирген.

Хуралдың ажылынга комсомол райкомунуң бирги секретары Б. Моңгуш, «Шагонартяжстрой» трестиң кол инженери А. Сержантов, ында партбюро секретары Б. Чөреве болгаш оон-даа өскелер киришкен.

Ук хуралга партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш комсомолчулар болгаш аныяктарның социалистиг чарыжының айтырыглары чугаалашкан. Тудуг материалдарын камналгалыг, ажыл шагын чөп ажыглаарының айтырыы база бир кол черни салган. Чаа Шагаан-Арыгга тудуг материалдарының камналгазы багай дээрзин хуралга санал берген эштер чиңгии-биле шүгүмчүлээн.

Н. ТҮЛҮШ.

БУЯННЫГ ИШТИҢ ЭЭЛЕРИ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдары бүгү совет улусту ышкаш Чаа Шагаан-Арыгның тудугжуларының сонуургалын хайныктырган. Ылангыя СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң кылганы ТК-ның Отчёт илеткелин шеверлекчилер бригадазының ажыл-ишчилери изиг-биле чүүлдүгзүнүп, деткип турар. Ынчангаш кижи бүрүзү күженниишкинниг ажыл-иште хаара туттунган.

№ 42 тудуг участогунда ийи шеверлекчилер бригадазы бар. Оларга Любовь Стародубова биле Нина Егорованың бригадалары эрткен оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседип, мурнакчыларның одуруунда кирген. Ам олар он бирги беш чылдың баштайгы кварталының планын эки түңнелдерлиг доосканнар. Любовь Стародубованың бригадазында 17 шеверлекчи кыстар бар. Олар бо хүннерде 12 аал ишти чурттаар ийи каът туйбу бажыңның иштинде шеверлел ажылдарын кылып турар, ынчангаш шеверлекчи бүрүзүнүң дүрген болгаш шынарлыг кылган ижи өскелерниң чедиишкиниг ажылдаарынга дорт хамаарылгалыг. Ооң уламындан чаңгызы хөйү дээш демнежип ажылдаарынга чаңчыгып калганнар.

Аравыска хожудап турарлар турбазын дээш эгелээшкиниң бир дугаар деткээн бригадаларның бирээзи бо бригаданың кежигүннериниң ортузунда эш-өөрү-биле бир демей ажылдап келгеш, алган хүлээлгезин ай, квартал санында ажыр күүсеткеш, мурнакчыларның санынга кирип турар шеверлекчилер хөй. Оларга Лена Оюн, Дина Ак, Светлана Эмикей, Светлана Давыденко болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Бригадаларның ортузунда күш-ажылчы маргылдааларга киришкеш, тиилекчи боop шылгараан, мурнакчыларның одуруунда киргеннерге Нина Егорованың удурттканы бригада база хамааржыр. Ук бригадада 8 шеверлекчи база алды өөреникчилер ажылдап турар, комсомолчу путёвка-биле келген кыстар бар. Бо бичии коллективтиң найыралдыг шеверлекчи кыстары март айның планын 110 хуу күүсеткеш, тудуг участогунуң мурнакчылары болганнар. Олар бо хүннерде база-ла он ийи аал ишти чурттаар туйбу бажыңның үстүкү каъдының шеверлел ажылдарын эрес-шудургу чорудуп турарлар.

Бригадада кылган ижиниң алдын холдуг мастери апарган аныяк шеверлекчилер хөй. Коллективиниң чоргаарады болу бергеннерге Надежда Кара-Салды, Анастасия Шагдыроолду, Зинаида Доңгакты, Эвэр Чалбааккайны хамаарыштырып болур.

ЧУРУКТА: бригадир Н. Егорова (ортузунда) бодунуң өөреникчилериниң аразында.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

МЕРГЕЖИЛИ — ДАШЧЫ

Партияның XXVI съездизиниң материалдарынга сорук кирген Чаа Шагаан-Арыгның тудугжулары, ажылчыннары улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүң байдалында ажылдап, чурттап турарлар.

Бо хүннерде Россия Федерациянын алдарлыг тудугжузу Александр Ягодинге удурткан интернационалчы бригада чаа школаның тудуунда кидин түлүк ажылдап турар. Бригадада ажылгыр, бот-идепкейлиг янзы-бүрү мергежилдиң кижилери бары мактанчыг.

Ындыгларның бирээзинге дашчы мергежилдиг Алексей Хертекти хамаарыштырып болур. Ол бригадага ажылдааш үр болбаан-даа болза, коллективте эки кижилерниң санында бактаап турар. А. Хертек дөрткү разрядтың дашчызы. Ол бодунуң ажылынга ынак. Бедик көргүзүглерни ай, квартал санында доктаамал чедип ап келген.

Хүн нормазын 110—115 хуу чедир күүседип келген Алексей Хертектиң дугайында бригадир мынчаар чугаалаар:

— Алексей ышкаш бедик мергежилдиг оолдар мээң бригадамга немежип-ле турар болза өөрүүр ийик мен. Ол өскелерге шынап-ла үлегерлиг. Ындыглар бригаданың кол өзээн, алдар-адын-даа тургузуп келген.

Корум-чуруму эки, топтуг-томаанныг эштиң шыда-ла мактавас аргажок. Ооң бир онзагай чүүлү — дыңнангыры, кандыг-даа айтыышкынны бээрге, чогуур үезинде шынарлыг күүседири.

Школа тудуунуң темпизин улам дүргедедир дээш звенолар, бригадалар аразында социалистиг чарышты «Шагонартяжстрой» трест калбарткан. Ында мурнакчыларның бирээзи Алексей Хертек бодунуң хууда алган хүлээлгезин ажыр күүседири-биле улам шудургу ажылдап турар.

Н. ЛАМА.

БРИГАДА КЕРЭЭЗИ-БИЛЕ

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң тудугжуларының хоочуну, коммунист Алдын-оол Сюрюнович Кужугеттиң удурттканы дашчы-бетонщиктерниң коммунистиг күш-ажыл бригадазының Ак-Довуракта киришпээни тудуглары барык чок деп чугаалап болур. Ол бригада амгы үеде Постоянный суурда 60 аал ишти чурттаар № 103 чурттаглга бажыңының тудуун бригада керээзи-биле кылып турар.

А. Кужугеттиң бригадазы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын өөренмишаан, бодунга бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алгаш, сөзүн ажылдарлыы-биле ээлеп, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап келген. Олар амгы үеде бажыңның бирги кезээнде ийиги каъдын, ийиги чартыының бирги каъдын дооза берген. Бирги кварталдың тудуг-монтаж ажылдарының планын бригада чедиишкинниг күүсеткен, амгы үеде майның үлүүнде ажылдап турар.

Бригадада тудугнуң хоочуннары О. Д. Комбуй-оол, О. Х. Лончак, О. Д. Докулак, Б. Ч. Түлүш болгаш Ч. С. Моңге-Назын оларның төлептиг күш-ажылы тудугжуларга эки үлегер-чижекти көргүзүп турар.

А. С. Кужугеттиң бригадазы № 103 бажыңның тудуун бо чылдың үшкү кварталында доосказ, шеверлекчилерге дужаар хүлээлгелиг. Ооң соонда ында 32 аал ишти чурттаар бажыңның тудуун кылыр, амгы үеде ооң таваан салыр, ооң чамдыы өске бригада кыла берген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга

АЖЫЛ-ИШКЕ ДАЙЫНЧЫ ПРОГРАММА

Бүгү совет улус-биле бир дөмей, Бай-Тайга районнуң ажылчын-ишчилери XXVI съездиниң ажылын улуг сонуургал-биле хайгаарап келген болгаш ооң төөгүлүг шиитпирлерин, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын бир эп-сеткилдиг деткип, чүүлдүгзүнген, ону ажыл-иштиң дайынчы программазы кылдыр хүлээп алган.

Февраль 23-те съездиниң ажыдыышкынының болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёду болгаш иштики база даштыкы политиканың талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгалары» деп илеткелин районнуң ажылчын-ишчилери телевизордан көрүп, радиодаң дыңнап таныжаан. Дараазында хүннерде Тээли суурга, совхозтар төптеринге, бүдүрүлге, ферма, бригадаларга, школа болгаш албан организация черлеринге 39 митинг эрткен, аңаа 5031 кижи киришкен, 162 кижи санал берген.

Партияның XXVI съездизинге алдар болдургаш социалистиг чарышка районнуң ажылчын-ишчилери идепкейлиг киришкен. Малчыннар бирги кварталда күрүнеге 90 тонна эът садар планын съездиниң ажыдыышкынынга чедир үш хонук бурунгаар 127,1 тонна кылдыр күүсеткен. Ажыл-агыйлардан «Бай-Тал» совхоз (директору М. С. Ооржак, партком секретары Д. С. Чылым, көлээ Совет даргазы Х. С. Авыр-оол) бирги кварталда күрүнеге 222 центнер эът садар планын 250 центнер чедирген. Районнуң септелге-тудуг участогу (начальниги Х. С. Ондар, партия организациязының секретары К. С. Доңгул) бирги кварталда 59 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр турган, февраль 20-де 60 муң рубль кылдыр күүсеткен. Районнуң хереглекчилер ниитилелиниң столоваязының повары Чаш-кыс Күжүгетке удурткан ийиги ээлчегниң коллективи ийи айның планын күүсеткенин он хонук бурунгаар рапорттаан. Съезд мурнунуң социалистиг чарыжынга өске-даа коллективтер, мурнакчылар идепкейлиг киржип, эки ажылдааннар.

Районнуң партия организациязының мурнунда чугула ажыл-херектерниң бирээзи болза, эш Л. И. Брежневтиң СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде түңнеллерни болгаш айтыышкыннарны, иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның сорулгаларын, экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң перспективаларын коммунист, чурттакчы бүрүзүнге чедир тайылбырлаары, ханы өөредири болуп турар.

Партияның XXVI съездизи чорууп турарының үезинде чаңгыс ай политхүн база болган, аңаа 42 янзы-бүрү хемчеглерни эрттирген. Ооң иштинден 34 лекцияны номчаан. Ниитизи-биле аңаа 5208 кижи киришкен.

Партияның съездизиниң материалдарын чоң ортузунга тайылбырлаарынга улуг күш — лекторлар, пропагандистер, агитаторлар болгаш политинформаторлар болуп турар. Ынчангаш оларның семинарын район төвүнге эрттирген. «1981—1985 чылдарда база 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларының дугайында» лекцияны СЭКП райкомунуң бирги секретары Д. С. Данзын-оол, «Он бирги беш чылда районнуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң күрүне планнары болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ооң күүселдезин организастаарының аргаларының дугайында» лекцияны СЭКП райкомунуң ийиги секретары М. Х. Сарыглар, «СЭКП-ниң даштыкы политиказының дугайында» лекцияны СЭКП обкомунуң лектору А. Б. Юмбуу номчаан. Ол ышкаш семинарның киржикчилери «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр кижизидилге ажылдарын комплекстиг чорударының дугайында» болгаш өске-даа темаларга лекцияларны дыңнап база боттарының ажылының дуржулгазын солушкан.

Съездиниң материалдарын таныштырарынга болгаш тайылбырлаарынга СЭКП XXVI съездизиниң делегады В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-лүгү» комбинаттың арыглал фабриказының дерилгелер машинизи Уйнукпан Тюлюшовна Моңгуш-биле районнуң ажыл-ишчилерниң ужуражылгазы улуг ужур-дузалыг болган. Бодуун ажылчынның солун, ханы утказыг чугаазын чер болганда чоң улуг кичээнгейлиг дыңнаан, сонуургаан айтырыгларынга долу харыыны алганнар.

Съездиниң материалдарын пропагандалаарынга болгаш өөрединге партия, комсомолдуң политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгелериниң калбаа-биле ажыглап турар бис. Амгы үеде партияның политиктиг, экономиктиг өөредилгелериниң 83 школазында болгаш комсомолдуң 21 бөлгүмүнде партияның XXVI съездизиниң материалдарын программа ёзугаар өөренирин уламчылавышаан.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгелерге удуртулганы күштелдирип, өлче доктаамал кичээнгейни салып турар партия организацияларны бисте эвээш эвес. Оларга «Бай-Тал» совхозта партком, «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак суурбараан фермазында, «Кара-Хөл» совхозтуң төпте, районнуң кижи эмнелгезинде, районнуң септелге-тудуг участогунда, Тээли, Шуй ортумак школаларында партия организациялары хамааржыр.

Кайда-ла политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгелерни үениң негелдезинге дүүштүр чорудуп турар болдур, ында бүдүрүлге көргүзүглери болгаш социал айтырыглар чеп-түү-биле шиитпирлеттинип турар. «Бай-Тал» совхозтуң парткому партияның XXVI съездизиниң материалдарын өөренииринге таарымчалыг байдалды тургузуп, ылаңгыя малчыннарның экономиктиг өөредилгезин ажыл-агыйның мурнунда салдынып турар хүн бүрү сорулгалары-биле дүүштүрүп, практиктиг сорулгалар-биле холбап, социалистиг чарышты калбартырынга идиг бээринге дээштиг салдарны чедирип келген. Ооң түңнелинде совхозтуң көргүзүглери багай эвес. Ажыл-агый чүс баш төрүүр хойлардан 88 хураганнарны камгалап алган. 19 малчын чүс башка онаашкыр 90-дан 111 чедир хураганны менди доруктуруп турар.

Идеологтуг болгаш политика-кижизидилгелиг ажылдарга идепкейлиг киржип, боттарының улуг үлүг-хуузун киирип турар эштер районда эвээш эвес. Пропагандистер К. Салчак, М. Ооржак, Н. Хертек, Ч. Ондар, лекторлар А. Хертек, А. Доржу, К. Адыгбай, Б. Биичей болгаш өскелер-даа бар.

Съездиниң материалдарын кижи бүрүзүнге чедир таныштырып, өөредирин чоннуң чурттап турар черниң айыы-биле организастаары эптиг деп көргеш, чурттакчылыг суурларда айы-биле тургустунган агитквартираларны дамчыштыр чорудуп турар бис. Амгы үеде районда 85 агитквартирада съездиниң материалдарын өөренип кирген. Ону Тээли совхозтуң Кызыл-Даг салбырында, «Бай-Тайга», «Мурнакчы» совхозтарда партия организациялары багай эвес организастаан.

Партияның XXVI съездизиниң материалдарын амыдырал-биле сырый холбап, үениң негелдезинге дүүштүр чорудар лекторларның, пропагандистерниң, агитаторларның болгаш политинформаторларның билиг, мергежилин бедидер хемчеглерни районнуң партия организациязы ап турар.

Районнуң партия организациязы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын ханы-биле тайылбырлаар, өөредир ажылды улам күштелдирер, ооң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче чонну калбаа-биле мобилизастаар тодаргай хемчеглерни алыр.

Л. ДОПУЛ,
СЭКП Бай-Тайга райкомунуң секретары.

В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чыл болурунга уткуштур

ЛЕНИННИҢ АДЫ БОЛГАШ ХЕРЭЭ

XIX вектиң ортаа үезинде капитализм хөгжүлдезиниң чорудулгазында буржуазияның удурланыкчызы чаа ангы — пролетариат тургустунганда, революстуг бодалдың болгаш херектиң өндүр улуг чогаадыкчылары К. Маркс биле Ф. Энгельс ук ангының улуг төөгүлүг ролюн эртем ёзугаар үндезилеп көргүскеннер. Чүл дээрге олар делегейни шын угаап билириниң болгаш ону революсчу ёзу-биле чаартырының өлүм чок чепсээ болу берген эртемни үндезилеп тургусканнар. XIX болгаш XX чүс чылдарның ийи аразында, кажан делегей капитализми бодунуң хөгжүлдезиниң дээди болгаш сөөлгү чадазынга четкенде, эрги, дарлакчы ниитилелден чаа, социалистиг ниитилелче шилчириниң сорулгазы, кижи төрелгетенниң мурнунга херек кырында тургустунуп келгенде, төөгүлүг үе-чадаже Маркс биле Энгельстиң өөредииниң болгаш херээниң гениалдыг уламчылакчызы В. И. Ленин үнген.

Ленин төөгүлүг хөгжүлдени эртем ёзугаар өттүр көрүп шыдаар, ниитилел чорудулгаларының алыс утказын хандыр билир, марксизмниң теориязын ажылчын ангының революстуг шимчээшкининиң херек кырында практиказы-биле холбап турган, ону чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдүп шыдаар, чок дээн улуг угаанныг кижи турган. Бистиң вектиң эң улуг болуушкуннары — Россияга Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгези болгаш делегейниң ийи удурланышкак системаларга чарылганы, амгы үеде эң улуг салдарлыг политиктиг күш болу берген делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң тывылганы болгаш өзүлдези, колонияларның болгаш хамаарылгалыг чурттарның улустарының оттуушкуну, оларның төөгүлүг чогаадыкчы орукче шилчиишкини — бо бүгү чүүлдер Лениниң ады-биле холбашкан.

Ленинни билбес ийикпе, азы ооң адын дыңнаваан ындыг чер бистиң планетавыста чок. Ленин дээрге кижи төрелгетенниң эң эки келир үези дээш, караңгы, будуулук чоруктуң болгаш реакцияның күштеринге удур чырыткылыг угаан-бодалдың тиилелгези дээш маадырлыг демиселдиң илередикчизи-дир. Лениниң чогаалдары улустарның дылдарынга очулдуртунганының, тиражының болгаш парлалгага үнген санының талазы-биле делегейде бирги черде турарын чугаалаарга безин солун.

Ленин чүгле Россияның революстуг шимчээшкининиң чаңчылдарын болгаш онзагай чүүлдерин илередип, ооң национал байдалдарынга таарышкан марксизмниң бир янзы онзагай хевирин тургускан деп чугаалап турар төөгүчүлерниң, политологтарның, ниитилел талазы-биле тускай эртемниг бис дээр кижилерниң кайы хире чазып турарын ол чүүл тодаргай көргүзүп турар. Ындыг чугаалар төөгүлүг болуушкуннарны эртемге үндезилевес, кызы билир чоруктан боор турар. Хамыктың мурнунда Россия делегей цивилизациязының хөгжүлдезиниң чоон оруундан дашкаар турбааның утпас херек. Ол болза бүгү капиталистиг системаның бир кезээ боор турган. Ленин марксизмниң теоретиги болгаш революсчу баштыңчы боор ажылдап эгелээнде, делегейни кайгадып болур болгаш шынап-ла кайгаткан шак ындыг болуушкуннар Россияга тыптып эгелээн турган. Делегей болуушкуннарынга Россияның ойнаар ужурлуг ролюн Маркс биле Энгельс эрткен чүс чылдың 70 чылдарында-ла баш бурунгаар чугаалаан. Россияга «канчаар-даа аажок улуг социал революция албан болур болгаш ол революция удавас эгелээр» деп Маркс бижээн. (К. Маркс болгаш Ф. Энгельс. Чогаалдар, том 32, арын 549).

Россияга болур революцияның эгелээр хуусаазының талазы-биле Маркс бичии чаза каапкан. Ынчалза-даа Россияга болур революция бүгү делегейниң салым-чолунга онза чугула ужур-дузалыг болур дээрзин ол кончуг шын чугаалаан. Ленинизмниң төрээн чурту чүге чогум-на Россия болганыл дээр дугайында чугаа чорупп турда, төөгүлүг хөгжүлдениң ол онзагай чүүлүн үргүлчү барымдаалаары чугула. Американ профессор Роберт Таккер ленинизмниң талалакчызы эвес хирезинде, мынча деп чугаалаан: бир эвес XX вектиң эгезинде революсчу политик болгаш гениалдыг бодалчы тыптыр ужурлуг турган болза, ооң тыптырынга логика талазы-биле эң таарымчалыг чер Россия боор турган.

Лениниң өндүр улуу чүдел дээрге, ол чаа төөгүлүг үе-чаданың негелделеринге дүүштүр марксичи өөредигниң бүгү тургустунган кезектерин чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүткенинде, эртемниң болгаш революсчу практиканың чаа чүүлдери-биле ону байытканында. Марксизмниң хөгжүлдезинде, делегейниң ажылчын ангызының, ол ышкаш колониалдыг болгаш хамаарылгалыг чурттарның улустарының хосталгалыг шимчээшкининде чаа чада Лениниң ады-биле холбашкан. Марксизмни Ленин аңаа-ла бир өөредиг эвес, хөделиишкинниң удуртулгазы кылдыр санап чораан. Доктаадып, шээжилеп алган сөстерниге чагыртып олурбайн, амыдыралды кичээнгейлиг өөренип көөр, ол-бо болуушкун чогум-на чүге ындаар болганыл, чүге ооң өскээр болбааныл дээрзин билип алыр дээш кызар херек деп ол каш удаа сагындырып чораан. Амыдыралды тодаргай анализтеп көөр чорук — Лениниң теоретиктиг-даа, практиктиг-даа ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдуруп чораан дүрүмү ол.

Агитаторларга болгаш политинформаторларга

Ленин ол-бо болуушкуннарның анализин кылырда, капитализм хөгжүлдезиниң болгаш пролетариаттың ангы демиселиниң тодаргай байдалдарын өөренип көрүп турган болгаш, ниитилел амыдыралының, эң нарын, эң чугула айтырыгларынга кезээде шын харыыны берип келген. Чижээ, пролетар партиязын тургузарының айтырыглары Лениниң канчаар шиитпирлээнин көрүп көрээлинер, ону американ төөгүчү болгаш дипломат Джордж Кеннан бистиң вектиң эң улуг политиктиг организациязы деп адаан.

Ажылчын ангының партиязын тургузарының эргежок чугулазының дугайында айтырыгны Россияга өске-даа ажылдакчылар көдүрүп турган болгай. Ынчалза-даа олар Россияга Барыын Европага турган партиялар ышкаш шак ындыг партия херек деп санап турганнар. Ленин ук айтырыгны кеңгүс бир янзы шиитпирлээн. Чүл дээрге чаа төөгүлүг байдалдар россия пролетариадынга чаа хевирниң партиязы херек, ук партия болза кандыг-даа үеде — ажык-даа, чажыт-даа, тайбың-даа, дайын-даа үезинде ажылдап шыдаар шак ындыг онзагай шынарларлыг болур ужурлуг деп көргүскен.

Кажан буржуаз революциялар бүрүн тиилээн, а социалистиг революцияларның үези ында элек турган капитализмниң элээн тайбың хөгжүлдезиниң үезинде тургустунган II Интернационалдың партияларынга чогум-на ындыг шынарлар четпейн турган. Ук партиялар чүгле ажык ажылдаарынга, колдуунда-ла парламент ажыл-чорудулгазынга таарыштырган турган болгаш кажан политиктиг шуурганнарның болгаш революцияларның үези кээрге, ооң негелдезинге дүүштүр ажылдап шыдавайн барганнар.

Чүгле ленинчи, большевик партия бүгү негелделерге дүүшкек болган. Ынчангаш ажылчын ангының ооң тиилелгеге чедирип келгени таварылга эвес. Ленин тиилелгелиг пролетар революциязының, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде бир дугаар социалистиг күрүнезин тургузарының хей-аът киирикчизи болгаш организакчызы болган. Ленин канчаар-даа аажок улуг социал-экономиктиг чаартылгаларның программазын ажылдап кылган, ону боттандырганының түңнелинде социализм херек кырында боттуг чүүл апарган. Социализм канчаар-даа аажок улуг күштерлиг, «кижи төрелгетен ам шаптык чок хөгжүлдениң чаа, онзагай үе-чадазынче шилчээн» деп Ленин 1923 чылдың эгезинде-ле чаа тургузуун амыдыралчы шынарынга ханы бүзүрел-биле бижээн. (ЧДЧ, том 45, арын 402).

Дыка хөй социалистиг күрүнелер өзүп, хөгжүп, коммунистиг партиялар 94 чурттарда идепкейлиг ажылдап, империалистиг дарладан хосталган хөй-хөй чурттар хөгжүлдениң капиталистиг эвес оруунче кирип, социалистиг угланыышкынны шилип ап турар амгы бо үеде Лениниң өттүр көрүүшкүнүнүң кайы хире шынныы бүгүдеге билдингир боор турар. Социалистиг дем каттыштырылга чурттарының тускай догуннаашкынының ачызында, делегей байдалы социализмге болгаш демшиилгеге ажыктыг кылдыр үндезини-биле өскерилген, империализм бодунуң төөгүлүг туружун оскунган. Кижи төрелгетенни аңгы болгаш национал ускулежиишкиннерден, хымыкчы дайыннардан болгаш өске-даа социал халаптардан чарып алыр дээш бүгү күжүн берген Лениниң өндүр улуг ачы-хавыязы ооң безин илден. Ленин дугайында А. М. Горький мындыг кайгамчыктыг сөстерни чугаалаан: «Кижи амытанның түрегдел- б е р гедээшкиннерин чок кылыр дээш демиселге бодун берген, түрегдел-бергедээшкиннер амыдыралдың ажып эртиимес чүүлү эвес, харын ону кижилер бүрүнү-биле узуткап чок кылыр ужурлуг деп бүзүреп чораан Ленинни мен канчаар-даа аажок бүдүн маңнайлыг кижи деп санаардыр мен. Ооң ол кол шынарын мен дайынчы оптимистиг материалистиң шынары деп адаар ийик мен. Чогум-на ынчангаш ук шынар ол Кижиге, улуг ужуктен адаттынар болгаш бижиттинер Кижиге мээң онза хандыкшыткан» («В. И. Ленин дугайында сактыышкыннар», том 2, Москва, 1979 ч. арын 258).

В. И. Ленин тайбыңның улуг чарлакчызы, янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының политиказының үндезилекчизи турган. Улустар аразында дайыннарны ол черлик болгаш араатанзыг чорук деп адаан. Кажан Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээн соонда, Ленин тайбың дугайында айтырыгга ук революция бүгү делегей төөгүзүнүң чаа үе-чадазын ажыткан, тайбың дээш демиселдиң лозунгу чүс-чүс, муң-муң чылдарның дургузунда бир-ле дугаар ёзулуг тодаргай политиктиг программа боор, миллион-миллион кижилерниң дээштиг чепсээ боор хуулган деп бижээн.

Бистиң бо үевисте тайбың болгаш социал демшиилге дээш демисел канчаар-даа аажок улуг хемчээлдерлиг болу берген. Ук чорудулгага чугула рольду СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң тайбынга ынак даштыкы политиказы ойнап турар. В. И. Лениниң айытканы тайбың, кожа-хелбээ догуннаашкынының политиказы амгы үениң делегей харылзааларынга улам улуг салдарны чедирип турар деп СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Лениниң ады болгаш херээ мөңгеде чурттаар!

Степан ТИТАРЕНКО,
төөгү эртемнериниң доктору.
(ПМА).

ДҮЖҮТТҮҢ САЛЫМЫ — БОТТАРЫВЫСТЫҢ ХОЛУВУСТА

«1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарында» черни мелиорастаарын улам ыңай хөгжүдерин чугула сорулгаларның бирээзи кылдыр айыткан. **«Суггаттыг, кургаткан черлерни ажыглаарының ажыктыын бүгү тала-биле бедидип, ол черлерге төлевилеттинген дүжүттү алырының хуусаазын кызырарын чедип алыр. Суг ажыл-агый тудуунуң техниктиг деңнелин болгаш шынарын бедидер...»**

Бистиң республикада амгы үеде 51 муң гектар суггаттыг шөлдер бар. Оларның дыка хөйү төп зонаның Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем районнарында. Ынчалзажок совхозтар болгаш районнарның суггарылга системаларының эргелелдери суггаттыг черлерни багай ажыглап турарындан үнүш-дүжүткүрү чыл бүрүде куду болуп келген. Ооң уламындан көдээ ажыл-агый культураларының ниити чыыдазы база-ла эвээш болуп артпышаан. Чижээ, «Ленинчи орук» совхоз 1979 чылда бир гектардан 32 центнер картофельди алган болза, эрткен чылын чүгле 17,9 центнерни ажаатан. «Бурунгаар» совхоз кукуруза дүжүдүн 1978 чылдазындан 15 центнер кудулаткан. Ынчаарга Каа-Хем район ниитизи-биле ногаа культураларының дүжүдүн 1976 чылда бир гектардан 89,4 центнерни алган болза, эрткен чылын чүгле 42 центнерни ап, оларның чылдазын дыка эвээжеткен.

Таңды районнуң ажыл-агыйлары эрткен беш чылдың бирги чылында картофельди гектар бүрүзүнден 69 центнерни өстүрүп алган болза, эрткен чылын ол көргүзүг чүгле 33,6 центнер болуп, 1,4 катап эвээш болган. Ындыг чижектерни өске-даа черлерден көргүзүп болур.

Ооң-биле чергелештир хемнер, хөлдерниң суу эвээжеп, суггарылга системаларын, буларны багай ажыглап турарындан суггаттыг черлерде тарылга шөлдериниң хемчээли дыка кызырлып турары дүвүреэлиниң болдурбас арга чок. Чижээ, Бии-Хем районда ындыг шөлдерниң хемчээли сөөлгү беш чылда 899 гектарга, азы мурнунда турганындан үш катап эвээжээн. Таңды, Каа-Хем районнарда база-ла ындыг.

Суггаттыг шөлдерден эвээш дүжүт ап турарының бир кол чылдагааны болза оларны четче суггарбайн, агротехниканың бөдүүн дүрүмнерин сагывайн, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни негелде-херегледге чедир тепнейн турарында. Эрткен чылын Таңды районнуң ажыл-агыйларынга 2215 гектар черни азы суггаттыг шөлдерниң 28,1 хуузун чедир суггарбаан.

Ресстатэргелелдиң медээзин ёзугаар, амгы үеде совхозтарда чер суггарар 237 машиналар болгаш установкалар бар. Апрель 1-ге чедир оларның 133-ү ажылдаарынга белеткеттинген. Суггат техниказын септеп белеткеп турарында улуг четпестер барын бо саннар бадыткап турар-дыр.

Ооң-биле чергелештир совхозтарның болгаш суг ажыл-агыйлыг организацияларның ук машиналарны ажыглап турары куду деңнелде. Чижээ, Каа-Хем районда бар 11 машинаның чүгле 8-и эрткен чылын ажылдап турган. Эвээш санныг машиналар улуг хемчээлдиг шөлдерни суггарып турар болганда, ажылдың шынары багай болуп, негелде-чурум сагыттынмайн турар болгаш хөрзүннүң кырында чемиштиг каъды сугдан үрелип, үнүш-дүжүткүрү кудулап турар. Бир эвес суггаттыг черлерде агротехниканың бөдүүн аргаларын, ДДА-100М болгаш ДДН-70 машиналар-биле чаашкыннадырып суггарарының чурумун сагыыр болза, бир гектардан картофельдиң 176—200, капустаның 400—600 центнер дүжүдүн ап болурун Тываның мелиорация талазы-биле дуржулга станциязының ажылдакчыларының «Кара-Хаак» совхозка чорутткан дуржулга-шинчилелдери көргүскен. Ындыг турбуже, совхозтарның удуртукчулары, специалистери суггат машиналарының ужур-дузазын чедир үнелевейн суугну чер кыры-биле аксып азы бугалап суггарар, чыдып калган алыс кедизи чок арганы колдады ажыглап турар. Черни ынчаар суггарарга, хөрзүннүң үрелири машина-биле суггарганындан каш катап улуун эртем шинчилелдери болгаш практика бадыткаан. Ынчангаш ажыл-агыйлар удуртукчулары, тускай эртемниглер суггарылганың механизастаан аргазын ажыглаарынче кол кичээнгейни салыры негеттинип турар-дыр.

Он бирги беш чылда республиканың суг ажыл-агый бүдүрүлгелериниң материал-техниктиг баазазын быжыглаарының болгаш суггаттыг черлерни ажыглаарын үндезини-биле экижидериниң бо болгаш өске-даа айтырыглары СЭКП обкомунуң эртем чөвүлелиниң чер ажылының секциязының хуралынга чугаалашкан. Төп зонада мелиорация тудуунуң амгы байдалының болгаш моон соңгаар хөгжүлдезиниң дугайында дыңнадыгны мелиорация болгаш суг ажыл-агый министриниң оралакчызы Н. Я. Трусов кылган. Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем районнарда суггаттыг черлерни канчаар ажыглап турарын Мелиорацияның дуржулга станциязының ажылдакчылары эштер Ензак, Чиркунов, Оюн олар тодаргай анализтеп көргүскеннер.

Республикада үрезин ажылының амгы байдалының дугайында дыңнадыгны Көдээ ажыл-агый министерствозунуң килдис начальниги М. Гладышев кылган. Тывада 11 совхозту үрезин ажылдыг кылдыр тускайлаан. Олар көдээ ажыл-агый культураларының сорттуг үрезиннерин көвүдедир өстүрүп өске ажыл-агыйларны хандырар талазы-биле элээн ажылдарны кылып турар. Ынчалзажок чүгле тарааа культураларының безин сорттуг үрезиннери эвээш болуп артпышаан. эрткен чылын ол 76,1 хуу болган.

Ооң чылдагааннары янзы-бүрү. Үрезин өстүреринге специализастаан совхозтарда безин чогуур материал-техниктиг баазаның тургустунмааны ажылга, бурунгаар хөгжүлдеге шаптыктып турар. Амгы үеде совхозтарда тарааның 26 үлегерлиг складтары, ооң иштинде специализастаан ажыл-агыйларда 5 склад чок болуп турар.

Картофель үрезиннерин шыгжап-кадагалап турарында база улуг четпестер бар. Ук культураны тарып өстүрүп турар 57 совхозтуң чүгле 14-ү таарымчалыг шыгжамырлыг. Үрезин арыглаар тускай пункт чүгле Дуржулга станциязында бар. А совхозтарда хөй чылдыг сигеннер үрезинин арыглап белеткээр чаңгыс-даа машина чок.

Картофельдиң үрезин ажылы багай болганындан чүс-чүс тонна үрезинни чыл бүрүде республика даштындан садып, сөөртүп ап, канчаптоор хандыртынарынга-ла ойлежип турар. Мындыг байдалга эки шынарлыг үрезиннер дугайында чугаа чорудары берге дээрзи билдингир. Ынчангаш бо ажылды үндезини-биле экижидеринче шыңгыы кичээнгей салып, боттарының районнуткан үрезиннерин четчир кылдыр өстүрүп, бодун хандыртынар ой келген. Ооң аңгыда бар үрезиннерни эки шыгжап-кадагалаарынче онзагай сагыш салыр херек.

Бо бүгүнү шиитпирлээрде, специализастаттынган совхозтарның материал-техниктиг баазазын быжыглаарынче үрезин ажылының тускай каттыжыышкынын азы техникум-совхозту Тывага тургузарының айтырыын өөренип көөрүнүң үези келген дээрзин санал берип, чуве чугаалап өске-даа эштер айыткан.

Х.-К. МОНГУШ.

Литва ССР-ниң Эртемнер академиязының Химия болгаш химиктиг технология институдунга ажылдап кылдынган металлдарны чайырлаарының электрилиг аргалары болгаш баш удур төлевилээн шынарларлыг чайырларны кылырының чаа ажыдыышкыннары улуг үнелелди алган.

Автомобильдиң мурнуку бамперинге никельди кылаңайнып турар кылырда ооң мурнунда ону ыяк хоюглаар турган. А Вильнюстуң химиктери ону чаа чайырларның дузазы-биле кылаң кылып каарлар.

Институттуң коллективи завод байдалынга шуут дөмейлештирген дуржулга баазазынга чедиңген. Аңаа кандыг-даа чаа ажыдыышкынны дуржулгага шенеп болур.

ЧУРУКТА: никельдеп болгаш честеп чайырлаан чүүлдерни лаборант Т. Дудойч көргүзүп тур.

А. САБАЛЯУСКАСТЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

«Шынга» харыы

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНГАН

1981 чылдың март 18-те «Шын» солунга үнген «Сагышка четпес болган» деп шүгүмчүлелдиг материал үнген. Ында республикага эрттирген патриоттуг ырлар болгаш уран номчулганың көрүлдезинге, ооң түңнелдеринге хамааржыр жюри комиссиязының кошкак ажылынга хомудал кылган.

Ол дугайын Тыва АССР-ниң культура министри М. С. Хомушку мооң адаанда харыыны берген.

Бот-тывынгыр артистерниң шүгүмчүлээн четпестерин шын деп көрген. Борис Коротеевке, ооң удурткан бот-тывынгыр ансамбльге өртектиг шаңнал-биле катай чаа дипломну эртем-методиктиг төптүң ажылдакчылары тывыскан.

Ол ышкаш көрүлде үезинде Д. А. Моңгуштуң харысалгазы чок чоруун коллективке сайгарып көргеш, сагындырган.

ЧОНУНГА ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Коммунист Арзылан-оол Дамчатович Доңгактың чолаачы ажылы чылдың кайы-даа үелеринде колдуунда-ла мал чемин сөөртүрү-биле сырый холбашкан. Ол бо эртен база өөренген чаңчылы-биле үш шак үезинде оттуп келген. Удуп чыткан улузунга шаптык катпайн, чемнени алгаш, совхозтуң гаражында машиназынче базыпкан.

«Тыва» совхозтуң мурнакчы чолаачыларының бирээзи Арзылан-оол Доңгак ажыл шагы чаа-ла эгелээлек турда, найысылал Кызылга чедип келгеш, далган дээрбедээр цехтен комбикормну машиназынга чүдүрүп алган. Бичии када дыштаныып алгаш, өскен төрээн суурү Теве-Хаяже дедир ээп бадыпкан. Бо аразында орук узун болгаш ыыланчыг-даа. Ынчалза-даа бодунуң мергежилинге пат-ла чаңчыгып калган, могап-шылаарын-даа уттуптар чолаачы бо орукту ай-дедир чеже-даа катап эрткен.

Кежээки хүн кудургайлап бардып чорда, Теве-Хаяга чеде бергеш, сөөртүп экелген комбикормун совхозтуң төп складынга дүжүрген. Хуңгалыг эдилеп келген машиназын оваарымчалыг дескинип көргеш, автомашина гаражынга тургузуп каан. Олут билбес чолаачы эртен база бир рейсче углаптар.

Мурнакчы чолаачы эдилээн машиназынга хөлчок камныг. Ооң техниктиг ажаалдазын чогуур үезинде кылыр болгаш үрели берип болгу дег черлерни баш удур септеп, селип алыр. Ынчангаш ооң мунган хөлгези чылдагаан чок черге аңаа туруп көрбээн. Чылдың кайы-даа үелеринде совхоз бүдүрүлгезинге киржип, төлептиг үлүүн киирип келген. Ол совхозтуң чолаачыларының аразында чарышка идепкейлиг киришкеш, мурнакчыларның одуруун баштап, чаңгыс чер чурттугларының хүндүткелин чаалап алган.

Коммунист Арзылан-оол Доңгак өңгү беш чылдың планын 227 хуу күүсеткеш, 3,9 тонна бензинни камнап алгаш күш-ажылчы маргылдаага база тиилекчи боор шылгараан, шаңнал-макталга төлептиг болган. Ол амгы үеде 1982 чылдың үлүүнге кирип ажылдап турар. Совхозтуң макталдыг чолаачызы Арзылан-оол Доңгак «Он бирги беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг, долдур болгаш ажыр күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалы-биле таныжкаш, ону изиг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле деткип турар. Чоннуң чогаадыкчы ажыл-ижинге үндезилеттинер күш-ажылчы маргылдаага идепкейлиг киришкеш, ажылдың ажыктыг чоруун бедидип, алган хүлээлгезин ажыр күүседир дээш мурнакчы чолаачы шудургу ажылдап турар.

М. КАВАА-САРЫГ.
Чөөн-Хемчик район.

ТАЛЫГЫРЖЕ ЧАГАА

— Эргим Эрес-оол, чылдар эрткен, ынчалза-даа Ленинград ам-даа уттундурбаан. Роланд Дрезденде бир бүдүрүлгениң директорунуң оралакчызы. Мээң ажылым база багай эвес. Ак-көк хемнерлиг чуртунда кайы хире ажылдап, чурттап чор сен? Сонуургадып көрем.

ГДР-ден келген чагаа болгаш Герд Лимандының хөрек чуруу стол кырында чыттышаан. Эрес-оол эжиниң чуруун кайгап орарга: «Эй, Саянның математиги бо бодалганы канчаар бодаарын сүмелеп көрем? Сен дээрге ёзулуг-ла саналга тө̄вү болгай сен»—деп, баштактанып чугаалаттынга каалтар ышкаш кылдыр сагындырып келген.

Математиканы эки шингээдип алыр, а машина технологиязынга арай кошкак турдум. Роланд Рихтер биле Герд Лиманд үргүлчү менээ дузалап келдилер. Оларның-биле найыралывыс бызыг болуп арткан дээрзин ол бодап орган. Технология институдунга студент хөглүг кежээлер, Ленинград болгаш Нева хем база ак дүнелерде хөөрешкен чугаалар кажан-даа уттундурбас. Дүлгээзиниг-ле үелер турган. Амыдыралче баштайгы базымны түс-түс кылыр үе база келген...

— Ак-көк хемнерлиг өскен төрээн чуртумда кандыг чурттап чоруурум айтырып ор сен бе, Герд?—деп аяар чугааланган, эжиниң чагаазын Эрес-оол камныг суйбааш, ооң кырынга хөрек чуруун салгаш, соңгаже чоокшулады кылаштай берген, боданы берген.

Таңды-Уула сыныңн эдээнде сайзырап хөгжээн «Тыва кобальт» комбинатка ажылдаары-биле чедип кээрге, аныяк оолду аңаа чылыг чымчаа-биле уткуп хүлээп алган.

— Бо насостар-биле чогум чүнү кылырын орта билбес тир мен. Дөңгүп-даңгып дөртле шак ажылдаар, ооң соонда оларны үндүр октаар. Бир эвес бо хевээр уламчылаар болза, удавас насостар чок артар бис — деп, гидрометаллургия цегиниң начальниги участоктуң механиги Юрий Гаврилович Качаев хомудап чугаалаан. Кударалдың кара булуттары долган ооң арнынче Эрес-оол топтап көрүп турган. Аныяк инженер бот-түскайлаң күш-ажылчы базымын ол хүн кылган. Ук цехтиң начальниги Михаил Иванович Лазарев ону Качаев-биле ужуралтырып, таныштырып каар дээш элертип эккелгени ол.

— Ындыг-дыр. Насостарны хайгаараарын бо аныяк кижиге даандырып каайн — деп, Лазарев чугаалаан. Ажылчын чаа хеп кедипкен, херээженнер ышкаш узун чиңге салаалардыг, чоллаксымаар сынныг аныяк оолче Качаев бүзүрел чок көрген.

— Бүдүрүлгеге ажылдап чораан ийик силер бе?—деп, механик сонуургаан.

— Чок. Ленинградтын технология институдун дооскан инженер-дир—деп, Лазарев ооң орнунга харыылаан.

— Буруулуг болдум, Михаил Иванович, ужуруун билбейн бардым. Мээң орнумга ажылдадыр деп турарыңар ол бе?

— Кайызын ындыг боор, Юрий Гаврилович! Эш Далаа автоклавтарын башкарар слесарь болур.

— Ол чүү ындыг чүве болу берди, азы бисте инженерлер артык апарганы ол бе?—деп, Качаев дүвүреп айтырган.

— Эрес-оол Монгушович болу ынчаар шиитпирлээн. Дерилгелерниң ажылы-биле ханы таныжып алырын ол күзеп турар кижи-дир. Бистиң дериг-херекселдеривис-биле дөмей чүүлдер чуртта чок болганда, өске черлерден айтырып аар аргавыс чок—деп, Лазарев кысказы-биле тайылбырлааш, Качаев биле Эрес-оолду арттырып кааш, цехти эргип чорупкан.

— Цех-биле таныжылганы эгелээли. Автоклавтарны сонуургаалы, аңаа баргаш оларның ажылын таныштырайн. Дүнеки ээлчегниң оолдары мында ам-даа ажылдавышаан — дээш, аныяк оолду механик элерткеш базыпкан. Цехтиң механизмнери даашкыр шимээргеп, электриктиг каңнакчының оттуг чаштанчылары ынай-бээр чаштап турган.

— Бөгүнгү үлүг база күүседтинмээн. Насостарның поршеньнери, манжеттери хозай берген. Ынчангаш автоклавта массаны чогуур деңнелге чедир кодуруп шылаваан-дырлар—деп, Качаев хомудап чугааланган...

Демир-өрүк цистерналарынга дөмейлешкек, арматура болгаш четкиленчек хоолайлар-биле бүргеттинген, бежен кубометр ишкир автоклавтар улуг цехтиң бир булуңунда турганнар. Оларның иштинге малгашталдыр хоюттунган рудадан үнелиг металлды аңгылаарының чорудулгазы уэүктелбес ужурлуг. Чогуур деңнелге чедир тутпас болза, автоклавта базыышкын бады баар, ооң түңнелинде технологтуг режим үрелир болгаш рудадан металл четче аңгылаттынмайн баар. Бир эвес автоклавта базыышкын улгадыр болза, поршеньнер болгаш манжеттер дораан үрелир. Автоклавта базыышкын, 75 градус чылыг турда, доктаамал 14-16 атмосфера болур болза ынчан ол тап ажылдаар. Оон бичии үрептерге-ле аңгылаашкынның чорудулгазы үрелир. Ынчангаш, автоклавтың базыышкынын доктаамал кылдыр тургузар дээш слесарьлар, механиктер кызып турган. Ынчалза-даа оларның оралдажыышкыны чогуур түңнелди бербейн келген. Автоклавка 36 кубометр массаны доктаамал тудар болза рудадан металлды аңгылаары деңдески болурун Эрес-оол санап тыпкан. Ол хире масса автоклавта барып ол эскерип билип апарган. Оон соонда оларның ажылы шуудаан. Септелге бөлүүнүң слесарьлары-биле кады чаа бызыг манжеттерни болгаш поршеньнерни аныяк инженер чогаадып кылган. Оларның ол чаартылгазы чылда 40 муң рубль түңнүг камналганы берген.

— Сээң слесарың мергежилиң эки билирин көргүстү. Чыл иштинде дыка хөй чаартылгаларны бүдүрүлгеге нептереттн, ынчангаш ону механик ажылынче шилчидер үе келген-дир деп, цех начальниигинге Качаев чугаалаан.

— Мен база деткип тур мен—деп, Лазарев механик-биле чөпшээрешкен.

Аныяк инженер механиктиң хүлээлгезин чүткүлдүг-биле күүседип кирипкен. Өөрү оолдар Александр Соксал, Алексей Доржу, механик Александр Волков олар-биле сумележип, бир дөмниг ажылдап чанчыга бергеннер. Олар ооң чарылбас өннүктери апарганнар.

...Хову-Аксы суурга кыш үделгези болуп турган. Чылдан чон аразындан арнындан хүлүмзүрүг ыравас аныяк урутга дужуп, ооң-биле оюн-баштак чугаа солуужуп таныжып кан. Ооң адын Таня дээр болган. Удатпаанда олар кудалажып, өг-бүлени тутман. Баштайгы уруу Виолетта, сугнуң ийи дамдызым дег, авазын дөзээн. Бичии Олег база-ла омак-хөглүг дугуп орар.

1981 чылды аныяк өг-бүле чаагайжылы туткан үш өрээл квартирага ыткааннар. Оларның ол бажыңындан хаш базым черде эштир бассейнниг уруглар сады, ооң чоогунда—универсам. Хову-Аксы суур амгы үениң ажылчыннарының культурлуг амыдыралынга дүүштүр өзүп, сайзыраан. Ында профилакторий, ногаа өстүрер чер, дааранылга фабриказы дээш оон-даа өске культура-амыдырал, бүдүрүлге черлери суурнуң чурттакчыларынга бараан болуп келген.

Чылдан чылче өзүп хөгжээн суурнуң ажыл-ишчилери күш-ажылга дыка ынак. Оларның чоргааралы —«Тыва кобальт» комбинат баштайгы үш чылдала-ла руданы ажылдап кылырының планныг даалгазын ажыр күүседи берген. Гидрометаллургия цеги ол чылдарда-ла онгу беш чылдың сөөлгү чылының планынга дең продукцияны бере берген.

«Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп ростовчуларның эгелээшкинин механик Эрес-оол Далааның цеги деткээн. Коммунист Эрес-оол Монгушович чогаадыкчы ажылын ам-даа уламчылавышаан, ол дыка хөй чаартылгаларны бүдүрүлгеде нептереткен. Оон ол чаартыкчы ажылы бедик үнелелди алган. Ол аныяктарның эртем-техниктиг чогаадылгазының УАЧД лауреады. Тываның аныяк чаартыкчызы деп бедик аттарга төлептиг болган.

«Эргим, Герд! Бистиң Тывага чаc дүшкен. Менээ аалдап чедип кел. Бедик дагларны, ак-көк хемнерни база аныяк суур Хову-Аксыны сонуургап көөр сен, эжим!..

Шынчы өннүүң, Эрес-оол!»

Р. КОЗЬМИН.

ЧАС, ЧААРТЫЛГА БАЙЫРЛАЛЫ

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Ай календарын ёзугаар чаңчыл болган Чаа чыл байырлалын кампучи улус демдеглеп турар. Ол дээрге, чаcтык болгаш чаартылганың байырлалы-дыр. Чаашкын чок кургаг сезоннуң доозулганын болгаш часкы кодээ ажылдарының эгелээнин ол байырлал бадыткап турар.

Катап тургустунган Кампучияның чериңге буруңгу шагның байырлалын ам үш удаа демдеглеп турар. Пол Поттуң ханныг эрге-чагыргазын дүжүрген соонда эрткен чылдарның дургузунда чурттуң хоорайлары болгаш суурлары катап сайзырап, чаартынып эгелээн. Пол Пот болгаш оон чалчалары Кампучияның чонунга кедергей хиинчек-човулаңны, аш-чутту таварыштырган турган. Хосталган кампучи улус ам болуңуң төрээн чурттуң чечектелиишкининиң оруунга кирип, чаартып, улам сайзырадып турар.

Бо чылгы байырлалды чурттуң ажылчы чоннары кайгамчык улуг көдүрлүүшкүннүг байдалында демдеглеп турар: эрге-чагырганың чер-чер органнарынга соңгулдалар дооступ чыгаан, Кампучия Улус Республиканың конституциязының төлевилелин бүгү чон чугаалажып көрүп турар. Эрге-чагырганың дээди органынга—Кампучия Улус Республиканың Национал хуралынга соңгулдаларга республиканың хамаатылары белеткенип турар.

Политиктиг бо чугула кампаниялар бүгү кампучилерниң эң-не бедик көдүрлүүшкүнүнүң байдалында эртип турар. Бедик көдүрлүүшкүннүг ол илеткейлиг чоруктуң үндезини—даарта хүнүнге кампучилерниң бүзүрелдии, Кампучияның Национал камгалалының чаңгыс ээй фронтузунуң политиктиг угланыышкынының шынныынга идегел болуп турар.

И. ГАНДИНИҢ ЧУГААЗЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Чуртта байдалды чидиглендирерин оралдажып турар чарылдырыкчы бөлүглежиишкиннерге удур демиселди күштелдирериинче Индияның премьер-министри И. Ганди кыйгырган. Чурттуң сөөлгү-чоон кезээнде болгаш өске-даа районнарында дерзии ол бөлүглежиишкиннерниң үүлгедиглериниң илеткейжээни республиканың национал чаңгыс ээнинге болгаш девискээр талазы-биле бүдүн чоруунга кыжанышкын болуп турар-дыр деп, Силчара хоорайга (Ассам штат) митингиге чугаазынга ол медеглээн.

Индияның өске штаттарындан Ассама штатче көжүрген кижилерниң айтырыын таарыштыр шиитпирлээринге хамаарыштыр ол штаттың националистиг бөлүглежиишкиннери-биле чугаалажыышкыннары катап эгелээринче төп чазак чүткүп турар. Хамаатыларның эрге-чагыргаларга чагыртпазының кампаниязы тайбың характерлиг кылдыр балыткаарын ол организацияларның удуртукчулары бадыткап турар. Ынчалзажок оларның өскүткен ол кампаниязы тайбың эвес характерлиг болуп турарын И. Ганди демдеглээн.

Кедергей өжээтен элементилер сөөлгү үеде өлүрүкчү элээн каш үүлгедиглерни кылган, ооң түңнелинде өлүрткеннер болгаш балыглатканнар бар болуп турар. Нефть дамчылар хоолайны база үрегдээн, ооң түңнелинде Барыын Бенгалияның элээн каш үлегпүр бүдүрүлгелеринге нефть бээри үзүлген. Республиканың хожуландай районнарын сайзырадырынче угланган чазактың хемчеглерин боттандырарынга ол бөлүглежиишкиннерниң кем-буруулуг хөделиишкиннери моондактап турар деп, премьер-министр айыткан.

Индияның иштики херектеринге АКШ-тың болгаш Кыдаттың каржызы-биле холгаарлап турар хөделиишкиннери республиканың айыыл чок чоруунга шыңгыы кыжанышкын болуп, чуртта өжээтен күштерин эрге-чагыргаларга удур хөделиринге күткүп турар-дыр. Ындыг байдал Индияның хөй-ниитизиниң калбак бөлүктериниң сагыш човаашкынын күштелдирген деп, «Нью эйдж» солун бижээн.

«ССРЭ: КОСМОСТУҢ 20 ЧЫЛЫ»

ЛОНДОН. (СЭТА). Совет Эвилелиниң Телеграф агентилелиниң болгаш ССРЭ-биле культура харылзаалар ниитилелиниң кады организастааны фотоделгелге «ССРЭ: космостуң 20 чылы» деп эгебиле англи найысылалда ажыттынган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң «Космос» Чер кырының чурттакчыларын каттыштырар болгаш ол бөмбүрзектиң тайбың болгаш чечектелип турары чаңгыс бөмбүрзекте чурттап турар кижилерден хамааржыр ужурлуг» дээн сөстери-биле эгелээн.

Делгелгениң ажыдыышкынынга чүве чугаалап тура, ССРЭ-биле культура харылзаалар ниитилелиниң президентизи, сураглыг хөй-нийти ажылдакчызы Айвор Монтегю Юрий Гагаринниң төөгүлүг ужудуушкуну англичаннарның сагыш-сеткилин хайныктырган болгаш Совет Эвилелиниң аттарын бедидеринге улуг идиглиг болган дээрзин демдеглээн. Совет космонавтиканың эрткен чээрби чылдар дургузунда чедип алган чедиишкиннери-биле хандыр таныжарынга СЭТА-ның фотоделгелгези улуг ужур-дузалыг дээрзин ол демдеглээн.

Англи хөй-ниитиниң сонуургалын ук делгелге хайныктырган. 1961 чылда Юрий Гагарин Великобританияга аянчорук кылгаш, оон чорааны хоорайларның чурттакчылары Лондонга албан-биле кээп, ол делгелгени сонуургааннар. Делгелгени ажыдарынга парламент кежигүннери, дипломаттар, профэвилелдер ажылдакчылары, эртемденнер, хөй-ниитиниң төлээлери база киришкеннер.

«Баштайгы совет космонавтының маадырлыг чоруун, совет эртемниң чедиишкиннерин таныштырып турар делгелгеге барганым менээ улуг аас-кежик болду — деп, Манчестерден келген, машина тудуушкун үлетпүрүнүң ажылдакчыларының каттышкан профэвилелдерниң шуткукчулар секциязының чиңгине секретары Роберт Гарланд СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. — Чээрби чыл мурнунда, космосче бир дугаар ужуткан соонда Юрий Гагарин Англияга чедип келгенде, бистиң профэвилелдеривис совет космонавтыны бодунуң хүндүлүг кежигүнүнге хүлээп алган. Юрий Гагаринде кижиниң бүгү-ле эки талалары меңнеттинген болду».

В. ЧУКСЕЕВ,
А. СТЕПАНЕНКО.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

БҮГҮ УЛУСТАРНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

УЛАН-БАТОР. Совет коммунистерниң дээди шуулган бүрүзү делегейде байдалдың хөгжүлдезинге аажок улуг салдарын чедирер төөгүлүг ужур-дузалыг болуушкун болуп келген. Шиитпирлери тайбыңның болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның ленинчи идеяларын амыдыралга боттандырарының херээнге чаа үе-чада болур СЭКП-ниң XXVI съездизи база аңаа долу хамаарылдыг хамааржыр—деп, Моолдуң даштыкы херектер министри М. Дугэрсурэн медеглээн.

Кол алыс сорулгазы кезээде кижи төрелгетенниң тайбың келир үезиниң дугайында сагыш салыышкыны болуп келген СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиказының кол барымдаалаар принциптериниң чайгылыш чогун съезд база дагын бүзүреллиг көргүскен—деп, министр чугаалаан. СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң кылган Отчёт илеткелинде делегей бөлүүшкуннарынга ханы анализ кирген, сөөлгү үеде делегей байдалының чидигленииишкининиң алыс чылдагааннарынга чиге тодарадылга кылдынган.

Илеткелде кирген бүгү талалыг тайбың инициативалар бүгү кижи төрелгетенниң салым-чолу дээш принципиалдыг бызыг болгаш ээлгир чоруктуң, бачыдаашкын чок бүзүрелдиң болгаш ханы харысалганы билир чоруктуң каттыжып келген бедиири болуп турар. Империалистиг бөлүктерниң, хамыктың мурнунда АКШ-тың милитаристериниң буруузу-биле нарыыдаан делегейниң амгы байдалында ол ыяк үнделелдиг саналдар алызындан төөгүлүг ужур-дузалыг. Боочепсекти база дагын эндерилдир бүдүрерниң инициаторларының авантюризминге. Пекинниң ажелекчи, дайынзырак хөөнүнге тайбынны, улустарның национал хамааржыпас чоруун, оларның дең эргезин болгаш социал депшилгезин камгалаарының политиказын удурланыптыр тургускан.

XXVI съездиге көдүрүлген бир өөр тайбың саналдарны делегейниң хөй-ниитизиниң эң калбак бөлүктеринде таарымчалыг кылдыр көргени, бедик-биле үнелээни таварылга эвес болгай.

Моолдуң Араттың революстуг намы, республиканың ажылчы чоннары ол инициативаларны СЭКП-ниң моон мурнундагы съездилериниң ажылдап кылганы Тайбың программазының чайгылыш чок сайзыралы, социалистиг дем каттыштырылга чурттарының даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазынын ниити ээзэ болур деп, М. Дугэрсурэн түңнелинде чугаалаан.

(СЭТА).

САЙЗЫРАҢГАЙ СОЦИАЛИЗМ ТУРГУЗУУШКУНУНУҢ ПРОГРАММАЗЫ

ПРАГА. ЧКП-ниң XVI съездизиниң бадылааны «1981 — 1985 чылдарда ЧССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп документини Прагада парлап үндүрген. Ол—Чехословакияга сайзыраңгай социалистиг ниитилелди улам ынай тургузарының тодаргай программазы-дыр.

Чеден чылдар ЧССР-ге социалистиг тургузуушкунунуң төөгүзүнге доктаамал тайбың хөгжүлдениң болгаш үре-түңнелдиг тургузукчу ажыл-иштиң он чылы болуп кирер деп, ол документиде айыткан. Ол үе дургузунда социалистиг тургузуг бызыкан, ССРЭ-биле, акы-дуңмалышкы социалистиг өске-даа чурттар-биле найырал болгаш эвилел быжыккан, ЧССР — социалистиг дем каттыжылгазының болгаш делегейниң революстуг шимчээшкининиң чарылбас быжыг кезээ болуп турар.

Сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузарының чиңгине шугуму — чедиги беш чылда ЧКП-ниң экономиктиг болгаш социал программазының үндезини-дир деп, документиде онзалап демдеглээн.

Партияның политиказының кол сорулгазы — улус ажылдагыйын улам ынай хөгжүдеринге үндезилээш, чоннуң амыдыралының чедип алдынган бедик деңнелин хевээр арттырары болгаш экижидери болур. Амгы беш чылдың планнарын боттандырары экономиканы интенсификастаарынче, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидеринче, улустар аразынга күш-ажылдың социалистиг хуваалдазынга ылаңгыя ССРЭ-биле кады ЧССР-ниң киржилгезин улгаттырарынче угланыышкынны чайгылыш чок чорударын негеп турар.

1981 — 1985 чылдарда ЧССР-ниң национал орулгазы 14—16 хуу немей өзер, үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээлин беш чыл дургузунда 18—20 хуу улгаттырарын планнап турар. Машина тудуушкуну, электротехника болгаш электроника мурнаан темпилер-биле хөгжүүр.

Совет Эвилел-биле, социалистиг өске-даа чурттар-биле экономиктиг болгаш эртем-техниктиг бүгү талалыг кады ажылдажылганы, Экономиктиг Дузаладжылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның интеграция программаларын боттандырарынга идепкейлиг киржилгенин аажок чугулазын документиде айыткан. 1990 чылга чедир ССРЭ-ниң болгаш Чехословакия Социалистиг Республиканың бүдүрүлгезин специализастаарын база кооперастаарын хөгжүдериниң үр үелиг программазын чайгылыш чок күүседирин ЧКП кол сорулга кылдыр көрүп турар.

(СЭТА).

«КОЛУМБИЯНЫҢ» УЖУДУУШКУНУ ДООЗУЛГАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Колумбия» деп америк космос корабльниң баштайгы шенелде ужудуушкуну доозулган. Эдвардста шериг-ужар чуул баазазының районунда соолган хөлдүң дүвүнге корабльды хондурган. Тускай эде дерээн самолёт ол корабльды 7 азы 12 хонганда Канаверал мугулдурунда космодромга эккээр деп турар.

Космостан ээп келген корабльдың аэронавтика болгаш космос делгемин шинчилээр талазы-биле национал эргелелдиң (НАСА) төлээлекчилери хынап көрген болгаш корабльде улуг үреликшкиннер чок деп чарлааннар. Чылыг камгалаар сорулгалыг үрелген 15 шывыг кезектеринден өскелери бүдүн болган.

«Колумбияның» болгаш «Шаттл» программазын ёзугаар тудуп турар өске-даа корабльдерниң кол ылгалдыг чүүлү — оларны хөй удаа ажыглап болурунда. «Шаттл» программазының ол корабльдерин эртем шинчилелдерин база техниктиг шенелделерни чорударынга, космоска ужудуушкуннар үезинде аңзы-бүрү дериг-херекселдерни шенеп көөрүнге ажыглап болур.

Ынчалзажок, ол корабльдер «Салют» хевиргин узун хуусаада ажылдаар эртем-техниктиг орбита станцияларынга деңнежип шыдавас деп, тус черниң хайгааракчылары демдеглеп турар. «Шаттл» системаның корабльдери спутниктерни черже дедир база эгидип болур аргалыг. Хөй удаа ажыглаар ол корабльдер космоска тайбың шинчилелдерин кылырынга-даа, шериг херээнге хамаарылгалыг сорулгаларны шиитпирлээринге-даа ажыглаттынган турул болур.

Америк ол космос корабльдерин канчаар база кандыг сорулгаларга ажыглаарын ук корабльдерниң чарыгдалдарын төлеп турар кижилер шиитпирлээр апаар деп, АКШ-тың шериг министри турган Г. Браун медеглээн. «Шаттл» программазының кол сорулгазы — шериг характерлиг айтырыгларны шиитпирлээри болуп турар деп, ол бадыткаан.

ПАРТАКТИВ-БИЛЕ УЖУРАШКАН

ВАРШАВА. (СЭТА). ПАП агентилелдиң дыңнатканың ёзугаар алырга, ПКАП ТК-ның Бирги секретары С. Каня ПКАП ТК-ның кежигүннери болгаш кежигүннериңге кандидат бөлүк ажылчыннар болгаш тараачыннар-биле ужурашкан. Ужуражыышкынның сорулгазы — партияның ажыл-чорудулгазының эң чугула угланыышкыннарынга хамаарыштыр сүмележири, эң чоокку үеде чорудар кылдыр ПКАП-тың төлевилээн дыка хөй боттуг хемчеглерин дугайты санал-оналдарны солчуру болган. ПКАП-тың онза IX съездизинге болгаш партияның ТК-зының онгу пленумунга белеткел-биле холбаалыг партийжи ажылдың айтырыгларын чугаалашкан.

Улуг үлетпүр бүдүрүлгелеринде болгаш көдээде партия организацияларының сагыш-сеткилин хайныктырып турар айтырыгларның дугайында боттарының бодал-оналын ужуражыышкынның киржикчилери чугаалаан. Партияның хүн бүрү үргүлчү ажылынга таваржыр бергелерниң дугайын, кады ажылдап турар эш-өөрлериниң чүткүлдериниң болгаш планнарының дугайын олар дыңнаткан. Ажылчы чоннарның онза сагышсыралы хайныктырып турар чүүлдерниң дугайында: бюрократияның буруузу-биле аңаа туруушкуннарның, ниитилелдиң сагылга-чурумунуң кудулаажының, чоннуң таваржы бергени өске-даа дыка хөй бергелерниң дугайында олар хөйнү чугаалаан.

ШЫҢГЫЫ БУРУУ ШАПКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сальвадорга хамаарыштыр Вашингтонуң дайынзырак болгаш эжелекчи угланыышкынын АКШ-тың хөй-ниитизи шыңгыы буруу шаап турар. Негрлерниң эң улуг болгаш хоочун организацияларының бирээзи—Кара кештиг чоннуң депшилгезинге идиг бээр национал ассоциацияның директорларының чөвүлели медеглел кылгаш, Сальвадорнуң дерзии хуутазынга боо-чепсекти бээриниң өйталаарынче Р. Рейганның администрациязын кыйгырган. Сальвадорнуң иштики херектеринге америк чепсектиг холгаарлаашкынның күштелиишкини Төп Американың ол чүртүн «Барыын талакы бөмбүрзектиң Вьетнамы» кылдыр хуулдурарынга чедирер айыылдыг болуп турар-дыр деп, бодунуң хуралынга чөвүлел медеглээн.

Сальвадорнуң чонга удур хуутазы-биле Вашингтонуң кем-буруулуг харылзааларын үргүлчүлээр чорук Сальвадорну-даа Вьетнам болдурарынга чедирер апаар деп, «Нью-Йорк таймс» солуннуң санал-онал алган америкаңнарның үштүң ийи кезии сагып турар.

КАРАКАС. (СЭТА). Сальвадорнуң иштики херектеринге Американың Каттышкан Штаттарының каржызы-биле холгаарлап турарын Венесуэланың президентизи чорааш Карлос Андрес Перес шыңгыы буруу шапкан. Чурттуң чонунга тайбынны-даа, демократияны-даа магадылап шыдавас болгаш социал-экономиктиг реформаларны чорударын бодавайн турар шериг хунтазын эрге-чагырга хевээр арттырар сорулга-биле Вашингтон кедергей күжениишкиннерни кылып турар-дыр деп, тус черниң «Насьональ» деп солунунга берген интервьюзунга ол онзалап демдеглээн.

Диктаторжу дерзии эрге-чагыргаларны деткээн Каттышкан Штаттар Сальвадорнуң болгаш Төп Американың база Кариб бассейнниң өске-даа чурттарының улустарының хиинчек-човулаңы дээш харысалганы хүлээр ужурлуг деп, К. Перес айыткан.

СИРИЯНЫҢ НАЦИОНАЛ БАЙЫРЛАЛЫНГА

Апрель 17 — Сирия Араб Республиканың национал байырлалы, даштыкы шериглерни чурттан үндүргениниң хүнү. Сирий чоннуң хөй чылдар дургузунда чорудуп келген шудургу демиселиниң түңнелинде сөөлгү даштыкы солдат ол чурттуң девискээрин кагганындан бээр 35 чыл эрткен, ол үеден бээр ук чурт политиктиг болгаш экономиктиг хамааржыпас чорукту быжыглаар талазы-биле көскү чедиишкиннерни чедип алган.

Чурттуң сайзыралынга Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле хөй чылдарда үре-түңнелдиг кады ажылдап келгени улуг рольдуг болган.

Чоокку Чөөн чүкке империалистерниң хөделиишкиннеринге удурланыр талазы-биле ук чурт көскү черни ээлеп турар. Израиль күткүкчүлерге удур демисежип турар араб Национал фронтунуң кол өзээ база ол республика апарган.

ЧУРУКТА: Дамаскыдан ыраак эвесте цемент заводу — ГДР-биле техниктиг болгаш экономиктиг кады ажылдажылганың түңнелинде туттунган, ол Сирияда эң улуг бүдүрүлгениң бирээзи.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

МИКЕА ДЕП ЧҮЛ?

Индий океанда Мадагаскар деп ортулук бар болгай. Амдызында билдинмес-даа, солун-даа чүүлдер ында эмгежок. Ихутри холдуң болгаш Индий океанның аразында ортулуктуң мурнуу-чөөн районунда кижи барык чедип шыдавас шыргайлыг девискээрде микеа деп аймак кижилерниң амыдыралының хевири, оларның төөгүзү, дылы, кандыг улустан укталганы амгы сайзыраңгай кижи төрелгетенге билдинмес болуп турар.

Микеа — Мадагаскар ортулуктуң бир районунда 200 азы 300 хире кижиларниң бичии аймаа-дыр дээрзин чүгле билир бис. Оларның чурттап турар девискээрин безин амга чедир шинчилеп, өөренип көрбээн. Ол девискээрни «Микеаның шыргай ээзими» деп адаар. Кедергей шыргай ээзимге амыдыраары дыка берге: ижер сугнуң үнер дезү ында барык чок, кижилерниң чиир чем тып алыр аргазы чегенчиг.

Микеа деп бичии аймак кижилерниң аажы-чаңының кол онзагай чүүлү—өске кижилер-биле харылзаа тударындан оларның амгы үеге чедир бүрүн ойталап турары болур. Өске кижилер чоокшулап кээрге, билип каан дораан-на олар аң-мең ышкаш шыргай аразынче чаштынып, дезе бээрлер. Ынчалзажок француз эртемден Эрвье деп кижи ур үениң дургузунда оларны эдерип келгеш, микеа аймактың идегелин чедип ап, оларга ужуражыр аргалыг болган. Эрвье оларның «ыдыктыг черинге» барып чораан. Башкаланчак болгаш кедергей коргуң ол кижилерниң амыдыралының дугайында кинофильмни Франция чурттуг эртемден тырттырган. Кинокадрга ол кижилерни көөрге, олар — аңаа-ла ёзулуг кижилер. Оларның иштинден кым-даа каттырбас, безин чадаарда хүлүмзүрүвес болган. Микеа аймактың кижилериниң узуну—база-ла аңаа кижилер ышкаш. Аъш-чем чедишпес, амыдырал берге болган ужурунда оларның барык кижи бүрүзүнүң арганы кедергей. Аймактың кижилериниң амыдыралы — дириг чурттаар дээш үргүлчүнүң кадыг-дошкун демисели. Ынчалзажок микеалар бергелерни ажып эртип турар.

Микеалар кол дуунда черепаханы одагга быжырып чип чоруурлар, а нажан черепаха тывылбаанда чараа-чеченни, чыланны, ары чигирин, сиген дазылдарын чем кылдыр ажыглап турарлар. Ихутри хөлде фламинго деп куштар эмгежок хөй, ынчалзажок микеалар ол куштарже-даа халдавас, оларның чуургаларын-даа ап чивестер: ол куштарны «ыдыктыг» амытаннар деп санап турар. Ижер сугнуң чедишпес чоруунга микеалар база чаңчыккан: олар ыяш чулуун суксун кылдыр ажыглап, «бабу» дээр ыяштың чуулундан ээртир суксунну безин кылып ап турарлар.

Микеалар 10—15 кижи санныг бөлүк кылдыр үстүп алгаш, будук-бүрүден, ыяш чевүрээзинден кылдынган чадырларда чурттап турар. Кожазында өске аймактар-биле олар дөрт харылзаа кылырындан ам-даа ойталавышаан. Өске аймактар-биле «садыг» харылзаазын олар мынчаар тудуп турар: савага куткан ары чигирин ээзимниң демдектиг бир черинге салып каарлар. Ары чигириниң орнунга өске аймак кижилерниң салып каан чүүлдерин элээн каш хонганда ыэп ап турарлар.

Микеаларның кортук болгаш өске аймактардан башкаланчак, олардан дезер чоруунуң чылдагааны ам-даа билдинмес. Аймактар аразынга шаанда өжээнниг дайыннар болган түңнелинде микеаларны бо шыргай аразынче киир ойладыпкан чадавас боор деп, Мадагаскар ортулуктуң чурттакчылары база чугаалажып турар. Ындыг-даа турган боөп магат чок.

В. ЕВСЕЕВ,
СЭТА-ның корр.

Кижи болгаш бойдус

ОКЕАН БАЙЛААН—КИЖИ ТӨРЕЛГЕТЕННИҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

Кижи төрелгетенниң мурнунда туруп турар тайбың, эң чугула сорулгаларны шиитпирлээри-биле бөгүн-ле күрүнелерниң үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазы эргежок чугула дыр дээрзин чеден чылдар бүзүредип көргүскен. Совет Эвилелиниң киржилгези-биле ажыктыг кады ажылдажылга амгы үеде дыка хөй адырларда, ооң иштинде долгандыр турар бойдусту камгалаарының херээнде калбарып турар.

«Күрүнелерниң практиктиг тайбың кады ажылдажылгазының чаагай үре-түңнелин улам ынай ажыглаарынга бодун бадыткаан үндезин шуут бар. А ооң эргежок чугулазы улам-на илдең боор турар. Энергияның үнер чаа дөстерин ажыдары болгаш ажыглаары, бөмбүрзектиң улам көвүдеп турар чурттакчы чонун аъш-чем-биле хандырары, бистиң черивистиң бойдузун бөгүү байлаа-биле катай камгалап, кадагалаары, космос делгемин болгаш Делегей океанының хапы дүвүн шиңгээдири черлелиг ындыг айтырыгларны адаарга-ла четчир»—деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев демдеглээн.

Океан дээрге, черниң агаар системазының шиитпирлиг звенозу, кислородтуң үндезини, агаарда углекислотаның онзагай таарыштырыкчызы, үнүштерниң болгаш дириг амытаннарның дыка хөй хевирлериниң амыдырап-чурттаарының үндезини дөзү болуп турар.

Кижиниң кайы хамаан чок болгаш планнаттынмаан ажыл-чорудулгазы чамдыкта бойдуска улуг өскерилгелерге чедирип турарын база барымдаалап көөр херек. Ынчангаш ам далайларның болгаш океаннарның бойдус продуктулуун улам ынай бедидеринге экологтуг байдалдың угланыышкын сорулгалыг өскерлиишкининиң аргазын ыяк үндезилээри, ол ышкаш долгандыр турар бойдуска чайлаш чок багай салдар чедирип болгу дег чүүлдерниң кызыгаарын тодарадыры эргежок чугула апарган.

Амгы үеде Делегей океанындан чыл бүрүде-ле 70 млн. тонна биопродуктуну тып ап турар. Океанның сугларының биопродуктулуун улам ынай бедидер дизе, туразында аннап, балыктаарындан планныг ажыл-агыйже шилчири эргежок чугула. Ол болза дириг амытаннарның бөлүк бүрүзүнүң ус-тывыш учёдунга, оон сан-составынга, назы харындан, өзүлде хөгжүлдезинден, ниити байдалындан, чем баазазының учёдунга болгаш өске-даа чүүлдерге үндезилеттинген болур ужурлуг.

Чайгаар бүдер биологтуг продуктулуг шынарны бедидерде чемишчидилгени, хамыктың мурнунда фосфор дузун, азотту болгаш калийни ажыглавышаан, фитопланктоннуң эге продукциязындан эгелээр апаар болгу дег.

Чоокку үеде Делегей океанының минералдыг курлавырлары болза, шельф куржаанда казып ап турар нефть болгаш газ, демир-марганец холумактар, далай суунуң чамдык компонентилери (кезектери), эриг чоогунда зоналарның суг дүвүнде үнелиг чамдык минералдарның каъды болур ужурлуг.

Нефтини эң-не шапкын темп-биле ажыглап турар. КНО-нуң специалистериниң болап турары-биле алырга, энергияга херегледир 50 хуузу суук оралга чүүлүнге оназжыр апаар. Амгы үеде делегейде нефтиниң бештиң бир кезиин далайларның болгаш океаннарның дүвүнден ап турар. Бо чүс чылдың төнчүзүнде ол хуу улам-на өзер. Газты далай зоназындан тывары база көвүдээр.

Хөй янзы үнелиг металлдарлыг рудалар аймаа океанның онзагай продуктузу болуп турар. Ону 4-6 км ханы канчаар-даа аажок делгем девискээрден тып ап турар, чамдыкта демир-марганец аймаа далай дүвүн шуут шыва алы берген болгулаар.

Далай суун хайындыргаш, бөгү делегейде чемге хереглээр бөгү дустуң үштүң бир хире кезиин, магнийниң бештиң бир кезиин, а ол ышкаш бром, калийлиг чемишчидилгени болгаш өске-даа бүдүмелдерни ап турар.

Делегей океанында энергияның канчаар-даа аажок улуг курлавырлары бар. Чоокку үеде далай суунуң эң-не тереңнээр черлеринге улуг эвес чалгыглар-биле ажылдаар электри станцияларын, а ол ышкаш сугнуң үстүкү каъдының болгаш дүвүнүң аңгы-аңгы температуразын ажыглаар океанотермалдыг электростанцияларны ажыглаар апаары чугаажок.

Ол ышкаш Делегей океанының транспортка ужур-дузазы аажок улуг. Чыл бүрүде-ле ниитизи-биле 300 млн. тонна хире ишкир 60 муң транспорт суднолары 3 млрд. тонна ажыг чүъкту сөөртүп турар.

Амгы үеде Делегей океанының дугурушкан эртем программаларын ёзугаар океан спутниктерин, эртем-шинчилел кылыр улуг-улуг корабльдерни база терең суг аппараттарын кииришпирбишаан, эң чаа техниктиг херекселдерни ажыглавышаан, дыка хөй чурттар ону доктаамал бөгү талалыг шинчилеп турар. Ол талазы-биле шинчилелдерге бөгү кижи төрелгетенниң социал-экономиктиг дешпилгези дээш улустар аразының кады ажылдажылгазын улам ынай хөгжүдери негеттинип турар.

А. МОНИН,
ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Океанология институдунуң директору.

Элээдилер, өг-бүле, школа

БИСТИҢ КОМИТЕТКЕ

А. Аранчорнуң «Шын» солунга үнген «Идегелдиң көрүжү» деп чүүлүнге хамаарыштыр дыка хөй сайгарылгалар, саналдар парлаттынган. Мында кирип турар башкы Сан Сановичиниң-даа, пе Сержинмаа Оюновнаның-даа талазындан, ол ышкаш өөреникчи Ваняны долгандыр кижизидилге айтырыынга хамаарышкан чугаа чорул турар.

Кижилер кажан-даа эш-өөрлүг чоруурун, ынчалза-даа ол эш-өөрүнүң аразында кижилерни өжегерээн-даа, чедир билбезиниң-даа ужурундан өскээр тырта бээр чүүлдерни чугаалап турар. Ие кижи Сержинмаадан: «Болум кайын ону сураглап ийе бээр мен аан, кызым. Кижиниң эш-өөрү бериптерге ам канчаар» дээн. Блатной болгаш Саша Сарыгдан: «Эр-хей болган-дыр сен, Ваня! Холуң тудуп каалы, кижилерге базындырбас херек!» деп турар. Шуут-ла өскээр күткүлге. Ол-ла Блатнойдан: «...Улам кедерей берзе, эптиг үени манап тургаш...» деп мырынай аар кемниг херекче чыгап турар. Мындыглар бистиң аравыста туруп турар болгай.

Ада-иелер бистерниң аравыста уруг-дарыын кижизидер хамаанчок, харын-даа ажы-төлдүң сеткилинге чованчыг «Арагачы чүвениң оглу» дээн, оон-даа изиг «Оор чүвениң оглу», «Адыргак чүвениң оглу», «Ааспырак чүвениң оглу» дээш ада-иези-биле катай уругларны эки-бак сөглээр чоруктарны боллуруп турарлар бар. Багай аажы-чаңның баазы бо-дур.

Мен алды өөреникчилерлиг ада мен. Уругларым шуптузу бажыңдан өөренип турар. Уругларывыстың ынак школазы Суг-Аксы ортумак школазы ол. Мээң уругларым белеткелден эгелээш 9 класска чедир, өөренип турарлар.

Бистиң суурнуң школазының тус-тус класстарын хөй-нити организациялары шефке алганнар. Мен бот-хууда төрелдер комитединиң кежигүнү мен. Бистер уругларны кошкак өөренип турар, ол ышкаш корум-чурум үрээр, азы эки өөренир уругларлыг, мурнакчы ажылдыг ада-иелерге-даа баргылап, харылзажып турар бис. Төрелдер комитединиң хуралынга класстар башкыларының отчёттарын дыңнап, берге кижизидилгелиг уруглар болгаш ада-иелерниң болгулай бээр частырыгларынга анализтерни берип, канчаар дузалаарын дугуржуп ап турар бис. Ийи чыл бурунгаар бистиң суурга «берге» кижизидилгелиг дээр 9 кижи турган. Оларга дагдыныкчыларны хуваап, ада-иелер болгаш башкыларның киржилгезинге даянып алгаш ажылдааныывыс соонда 6 кижи эттинген деп үнелелди берген бис. Олар багай эвес өөренип турарлар.

Уругларның будулгаазынның байдалче кире бээрнинге чылдагааннар-на бар. Оларның бирээзи чамдык башкыларның талазындан хайгаарал, тоомча чок чоруктуң түңнелинден база болгулап турары. Ол дугайында Сан Сановичиниң дамчыштыр эдээрти бижээни база бир сагындырыг-дыр. Ындыг чүве болу берзе, ону дидими-биле элер дээни ол эвеспе.

Б. САТ.
Чөөн-Хемчик район.

БОДАНДЫРЫП КЭЭР

Хөй номчукчулар боттарының уруг-ларының канчаар кижизидип турарының дугайында бодалдарын солчуп, харыы кылып турары «Шын» солунга үнген «Идегелдиң көрүжү» деп чүүлдү сеткил хайныышкын-биле номчудум.

Ында кол маадыр Ваня Мөңге деп оол болур. Ол оолду долгандыр амыдыралда болуп-ла турар болуушкуннарны шыны-биле көргүскен-дир. Оол шору эки бүдүштүг-даа болза, бергедээшкиннерге таварышкаш, будалрының кырында чоруур оол-дур. Ындыг уруглар бисте чок эвес, бар-ла болгай. Ваняны бергедээшкинге таварыштырып турар буруулут кижи дээр чүве бе, ооң авазы Сержинмаа Оюновна-дыр. Шынап-ла чырык чер кырынга кижи дириг чораш кандыг чүвеге таварышпазыл. Чаш ажы-төлүнүң авазы азы иези, кижиниң ынак эжи чок апаарга, чүнүң-даа мурнунда өскүс ажы-төлдүң оон ыңайгы амыдырал-чурттаалгазын, өөредилгезиниң дугайында бодал кижиниң угаан-сагыжындан ыравас болур. Өлген-биле кады бөгү амыдырал ышкындырар эвес арткаңнар чурттаар, ажылдаар, өөренир апаар. Амыдыралда чамдык иелер-даа, адалар-даа кошкак, салдынчактар болуп, ажы-төлүнге «Арагачы чүвениң оглу» деп хоранныг шола тыпсы бээринге чедире бээрлер болгай.

Мен бодаарымга өскүс ажы-төлдүң иези, бот-не кижи эң шыырыы кижи ол болур ужурлуг. Мен 1969 чылдан бээр 4 чаш уругларым-биле чааскаан арткан мен. Хөй-ниитиниң ажылынга киришпишаан, бодумнуң ажылым мал эмчизи, белен эвес ажылды кылбышаан, уругларым өстүрүп, азырап чоруур мен. Ажы-төл дээрге амыдырал-чурттаалганың уланчызы, каасталгазы, келир үениң салым-чолунуң ээлери дээрзин медерел билип чоруур мен. Бир оол, үш кыстыг мен. Уругларымның эң улуу эрткен чылын он класс дооскан, а ам Кызылдың кедээ ажыл-агый техникумунда өөренип турар.

Кижи ажы-төлү-биле кады сагыш-сеткилин үлежип, кады бодал бодап — канчаар чурттаарын, өөренирин, оон аргазын дилээр ужурлуг эвес чүве бе. Авазы арагалай бээрге Ваня хамыктың мурнунда бичии кыс дуңмазын чемгерерин бодап, арга-чадаарда арыгдан койгун дузактап турар-дыр. Бо дээрге анаа-ла бир чүве эвес. Ваняның канчаар чурттаарының аргазын дилеп турары-дыр. А Сержинмаа Оюновна арагалап турбайн, уруглары-биле кады амыдыралдың шаптыктарын ажар ужурлуг.

Бо чүүлде база бир амыдыралчы болуушкун математика кичээлинге башкы Сан Сановичиниң кандай, кичээнгей чогу-биле, харын ооң дузазы-биле Ваняны оон дески чурттаалгалыг эжи Сергей эттеп алды. Сан Санович дээрге хөй чылдарда ажылдаан хоочуннарның бирээзи, арга-дуржулгалыг башкы деп номчаан мен. Сан Санович хөй чылдарда ажылдап келгеш, Ваня ышкаш кээргенчиг салым-чолдугларга канчап таварышпаан башкы боор? Ол чүнүң-даа ужурун билип албайн, кым буруулуун-даа тодарадып албайн, аданың болчуушкун кээргелинден чарылгап Ваняның холун долгай туда бээри кадыг-ла сеткил-дир. Ынчангаш мен Сан Сановичини кымдан-даа артык буруулуг деп санаар мен.

Ваняны багай орукче күткүп турар Блатной деп шолалыг оол бар-дыр. Ооң багай талазын Ваня кажан ол оол Сан Сановичиже халдаар деп барганда, бодунуң бүдүү сонуургап чорууру ыраажы чараш уруг Чечек Чоодуну эң-не айыылдыг байдалга таварыштырар деп турда билип алган. Ваняның дидим болгаш шынчы болганы-биле айыылдар болдунмайн барган.

Ваня багай кижизидилгелиг турган болза, бо бөгүнү Блатной-биле кады үүлгедип турар ийик. Мен бодаарымга, бистиң ажы-төлүвүстүң кыштики аажы-чаң, сагыш-сеткилин ада-иелер, башкылар улам хапы билип алырынга бо чүүл дузалап турар-дыр.

Ынчангаш мен бодаарымга ында бижип турар болуушкун ада-иелерниң чартык-саарзык өг-бүлелеринге таваржып болгу дег чүве-дир. Ону болдурбазы ада-иелер бистерден кол хамааржыр.

Уруглар кижизидилгезинде, чамдык берге кижизидилгелиг ада-иелерде туруп турар бергелерин эдип алырда башкылар-биле, школада төрелдер комитеди, суурда херээженнер төвүлели, кодээ Совет аразында быжыг харылзааны улам күштелдирери чугула.

Т. ЧЫДЫМ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

КАДЫКШЫЛДЫҢ ЧАА ТУДУГЛАРЫ

Амгы үениң чаа дериг-херекселдери-биле чепсегленген баштайгы радиология корпузун Тыва АССР-ниң найысылалы Кызыл хоорайда ажыглалда кииргени. Чаа техниканы шиңгээдиринге Тываның эмчилеринге Москвадан, Новосибирскиден, Красноярскиден келген специалистер дузалаан деп, СЭТА-ның корреспондентизи Р. Козьминге республиканың Кадык камгалал министерствозундан дыңнаткан.

Республикада эмнелге албан черлериниң четкизи улам калбарып турар. Оңгу беш чылдың дургузунда районнар төптери Бай-Хаак, Эрзин суурларда эмнелгелерниң улуг комплекстери ажыглалда кирген, чурттакчылыг он-он суурларда эмнелгелер болгаш поликлиникалар чаартынгап болгаш немей туттунган. Тываның кадык камгалал албан черлери арыгларны болдурбазының болгаш эмнээриниң талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп турар. Эмнээрнинп, шинчиириниң талазы-биле нарын дериг-херекселдерни Тываның эмчилери ажыглап турар. Кожазында акы-дуңма Моолдуң эмчилеринге олар дуза чедирериден чажам дивес. Тывага кызыгаар аймактарның эмчилериниң улуг бөлүү анаа чоокта чаа чораан, кадык камгалал албан черлериниң ажылы-биле таныжкан.

КЫЗЫЛ. **(СЭТА).**

КЫЗЫЛЧЫЛАР—ЗОНАДА

Кызылдың № 1 кедээ профессионал-техниктиг училищезиниң оолдарының волейбол командазы кожавыс Алтай крайның Барнаул хоорайга чораан, ээп келген. Олар «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелиниң Россия чөвүлелиниң органиастап эрттиргени волейболдуң зона маргылдаазынга киржип чорааннар.

Ук маргылдаага оолдарның—8, а уругларның—5 командалары киришкен. Тываның тоолгалери багай эвес түңнелди көргүзүп, дөрткү черни ээлээн.

С. АРАКЧАА.

ОЙНААШКЫННЫГ САЛЫЫШКЫННАР ТИРАЖЫ

1981 ЧЫЛДЫҢ АПРЕЛЬ 2-ДЕ АРХАНГЕЛЬСК ХООРАЙГА БОЛУП ЭРТКЕН ОЙНАП АЛЫЫШКЫННАР ТИРАЖЫНЫҢ АЛБАН ЕЗУЗУНУҢ ТАБЛИЦАЗЫ

РСФСР-ниң бөгү ажаалга кассаларынга ойнап алыышкыннарлыг салыышкыннарның дараазында дугаарларынга ойнап алыышкыннар таварышкан:

саннын №	салыышкынның ортумак түңүнге ойнап алыышкынның хемчээли (хуу-биле)	саннын №	салыышкынның ортумак түңүнге ойнап алыышкынның хемчээли (хуу-биле)
А 28	чээрби беш	А 537	чээрби беш
А 61	чээрби беш	А 563	чүс
А 101	чээрби беш	А 613	чүс
А 152	бежен	А 641	чээрби беш
А 186	чээрби беш	А 710	чээрби беш
А 211	чээрби беш	А 747	чээрби беш
А 244	чээрби беш	А 766	бежен
А 289	чээрби беш	А 837	чээрби беш
А 335	чээрби беш	А 852	чээрби беш
А 397	чээрби беш	А 912	чээрби беш
А 402	чээрби беш	А 959	чээрби беш
А 458	ийи чүс	А 980	чээрби беш
А 505	чээрби беш		

Саннарның дугаары 1000-дан ажыг ажаалга дептерлеринге ойнаашкыннар дараазында муңнарга баштайгы муңга ышкаш, азы №№ А 1028, А 2028, А 3028 дээш оон-даа ынай, А 1061, А 2061, А 3061 дээш оон-даа ынай кылдыр таварышкан.

Тираж эрттирериниң комиссиязының даргазы — улус депутаттарының Архангельск область Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы. Е. Д. ДИВАКОВА.

Комиссияның харысалгалыг секретары. О. В. ЯШИН.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

ИВАНОВОНУҢ Ф. Н. САМОЙЛОВ АТТЫГ ПӨС-ТААВЫ КОМБИНАДЫНЫҢ ПРОФЕССИОНАЛ-ТЕХНИКТИГ УЧИЛИЩЕЗИ 1981—1982 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА ДАРААЗЫНДА МЕРГЕЖИЛДЕРГЕ СУРГУУЛДАР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР:

Ленточница, БД-200 деп машиналарга аргыкчы, удазын дүргектекчилери, П-105 деп станоктарга аргыкчылар, аппаратчиктер.

Өөренир хуусаазы бир чыл. Аңаа өөренип тура, ажылчын аныяктарның кежээки школазынга өөренмишаан, ниити ортумак эртемни база чедип ап болур. 15—19 харлыг 8—10 класстар дооскан кыс уругларны училищеге кирериниң экзаменнерни чокка хүлээп алыр. Өөренип турар үезинде ортумак ниити эртемниг сургуулдар айда 94 рубльди, а сес класс дооскаңнар 70 рубльди (чемненилгези-биле катай) алыр. Өске черлерден келгеннерни ниити чурттаар чер-биле хандырар. Өөредилгениң 6—7 айы эрткен, соонда кылганың барымдаалаар куш-ажыл төлевириниче шилчиир болгаш айда 95-теп 150 рубль чедир шалыыны алыр. Училищеге өөренип турган үезин куш-ажыл стажынга санаар. Училищени дооскаңнарга тускай мергежилди чедип алганының болгаш квалификациязының дугайында аттестатты тывсыр. Ол аттестат техникум болгаш институт кирерде чиңгелдени бээр. Училищеге кирерде дараазында документилерни дужаар:

Билииниң дугайында херечилел азы аттестат, төрүттүнгениниң дугайында херечилел азы паспорт, № 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы, школадан характеристика, чурттап турар черинден шынзылга, директорнуң адынга бижээн билдириишкин.

Документилерни почта таварыштыр чорудуп азы боду кирерде чедирип болур. Өөредилге бөлүктерни четчелээн соонда, кичээлдер эгелээр. Сургуулдар эмчи комиссиязын комбинаттың поликлиниказынга эртер.

Училищениң адрези: 153012, Иваново хоорай, Сакко кудумчузу, 47. Телефон дугаары 4-90-31, 5-37-ни немээр.

Хоорайга барганда училищеге чедери: № 9 автобус болгаш № 1, 6 трамвайлап Иваново станциязындан «Пролетарская» остановказынга чедер.

телевидение

АПРЕЛЬ 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Горнистер, харылаңар!» 9.35 — «Ында, горизонт ындында». Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы. 10.55—Узбек ССР-ниң улустуң артизи М. Шамаеваның концерти. Ташкентиден дамчыдылга. 11.20 — Медээлер. 11.25 — 14.30—Чапсар. 14.30—Медээлер. 14.50 — «Чогаадылганың эстафетазы». Документалдыг фильм. 15.40— «Орус чугаа». 16.10—«Сиреңлап». Кинопрограмма. 16.40— «Өөрүшкүнүң аялгалары». Фильм-концерт. 17.00 — «Москваның комсомолунуң ажыл-херектери». 17.30 — «Тоол аалдап келди». «Кудук чаныыла кадарчы». Уран-чечен телефильм. (ГДР) 18.45—Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.15 — «Шупту коммунистиг субботникче!» 19.25—Дельтапланеризмге Европа чемпионадының киржикчилери-биле интервью. Киножурнал. 19.35 — «Апрель 19 — совет эртемниң хүнү». ТДЛТЭШИ-ниң директору, төөгү эртемнерниң кандидады Ю. Л. Аранчынның чугаазы. 19.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.55—«ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Ында, горизонт ындында». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 —23.20 — Уран-чечен мастерлерниң болгаш артист аныяктарның Останкино концерт студиязынга күүселдези. Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Таптыг-ла 20 ажыг». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

19.00 — Ф. Листиң чогаалдарын РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Горностаева күүседир. 19.20 — «Кады ажылдажылга». Тележурнал.

КЫЗЫЛДАН

19.55 — «Тываның экранынга». 20.10—Чарлалдар. 20.15— Документалдыг фильмнер программазы: «Чер аңдарыкчылары». «Чер дугайында үш сөс». 20.50—21.15—«1917. Март, апрель». Телефильм.

Садып алыкчыларның кичээнгейинге

Тере-Хөл сельпозу дараазында бараалнарны садып алырын садып алыкчыларга сүмелеп тур:

Мотоцикл кожуу өртээ 348 рубль 50 көпеек.
Мотоцикл кожуу өртээ 286 рубль.
Мотоцикл кожуу өртээ 292 рубль 23 көпеек.
«Орск» соодукчу өртээ 225 рубль.
Мопедтер өртээ 147 рубль 90 көпеек.
Шкафтар өртээ 64 рубль.

Устунде айыттынган бараалнарны садып алганнарга бараанны Кызыл аэропортунга чедир Тере-Хөл сельпозунуң шүүдели-биле самолёт-биле чедирип бээр.

Адрезивис: Кызыл район, Кунгуртуг суур. Тере-Хөл сельпозу.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага кожер булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүк угланыышкынның хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Дүне 0-тен 5 градус чедир соор, чамдык черлерге 0-тен 5 градус чедир чылыг болур. Хүнүс 8—13 градус чылыыр.

Кызылга база-ла аяс болур, кожер булуттаар. Соңгу-барыын чүк угланыышкынның хат секундада 9—14 метр чедир дүргедээр. Дүне 0 градустан хүндүс 11—13 градус чедир чылыыр.

Кызылдың даараныылга фабриказы Красноярскиниң болгаш Абаканның профтехучилищелеринге даараныкчының мергежилинге өөренири-биле сургуулдар чыып турар. Өөренир хуусаазы — бир чыл.

Училищеге кирерде дараазында документилерни эккээр: Эртемниң дугайында аттестат, 3х4 хемчээлдиг чурук, автобиографиязы, 286 майык ёзугаар эмчи справказы. Кызылдың даараныылга фабриказындан өөредип чоруткан дугайында бижик.

Өөренири-биле 10 класс дооскан уругларны чалап тур. Айда 70 рубль стипендия төлээр.

Билдириишкиннерни 1981 чылдың июнь 1-ден август 15-ке чедир хүлээп алыр.

Айтырар чери: Кызыл хоорай, Горная кудумчузу, 104. Даараныылга фабриказы, директорга. Тел. 2-47-21.

редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

АПРЕЛЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сээң оглуңдур мен, черим» (2 сериялыг) 9.30, 13.00, 16.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.20, **«Солун чүүлдер делегейинде» деп киноклуб** 10.40, 15.00, **«Ада-чурттуң ыжы»** 12.50, 17.15, **«Элезинниг ховунуң ак хүнү»** 19.00, 21.00 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Начальник турган болзумза» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ӨӨРЕДИГЛИГ БОЛГАН

Волейболга кедээ спортчуларның девискээр айы-биле Урал, Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң херээжен спортчуларының улуг маргылдаазы бистиң республиканың найысылалынга неделя дургузунда үргүлчүлээш, доозулган. Аңаа Оренбург, Амур, Новосибирск, Омск, Кемерово, Тюмень областарының, Хабаровск, Приморье крайларының болгаш Тыва АССР-ниң шилиндек командалары киришкен.

Маргылдааның дүрүмүн ёзугаар оон киржикчилерин үш аңгы бөлүкке үскен. Ынчангаш боттарының бөлүктеринге бирги черлерни алган командалар түңнелинде бирги — үшкү чер дээш ойнаар эргени алыр турган. «А» бөлүкке Оренбург областың, «В» бөлүкке Амур областың, а «С» бөлүкке Хабаровск крайның командалары чангыс-даа аштырыышкынга таварышпайн бирги черже үнгеннер.

Оренбургтан келген уруглар түңнел оюннарга кирипкеш командаларның эң шыырыа. Чүге дээрге бо команда «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң Россия чөвүлелиниң эң шыырак «А» бөлүүнде ойнап турар. Ол бедик адыы волейболистер түңнел оюннарының үезинде база катап бадыткааннар.

Олар эң баштай Амур облазының Благовещенскиде кедээ ажыл-агый институдунуң студентилериниң шилиндек командазын 3:0 санга утканнар. Ынчангаш оларның Хабаровск крайның волейболистери-биле оюну хамык чүвени шиитпирлээр апарган. Оюннуң баштайгы минуталарындан эгелээш Оренбургтуң волейболистери аваангыр ойнап, чараш комбинацияларны кылып, чангыс демниг найыралдыг чоруу-биле баштайгы тиилелгени чедип алган.

Хабаровск крайдан келген уруглар ийиги оюнун шын организастап, эки камгалаиып тургаш, тиилелгени чедип алган. Сан 1:1 апарган. Оон соолунде Оренбургтуң шилиндек командазының уруглары камгалалга-даа, халдаашкынга-даа частырыгларны кылбайн тургаш, артык күштүүн көргүзүп эгелээн. Олар үшкү, дөрткү ужуражылгаларында тиилелгелерни чедип алгаш, Хабаровскиден келген волейболистерни 3:1 санга утхаш, чемпионнаан. Ийиги черни Амур областың, а үшкүзүн Хабаровск крайның волейболистери ээлээннер.

Ук маргылдаага Тыва АССР-ниң шилиндек командазы сески черни ээлээн. Маргылдааның негелдезин ёзугаар аңаа бирден сес дугаар чер алган командалар ук маргылдааның девискээр айы-биле дараазында болур оюннарынга киржир эргени чедип алыр. Тываның херээжен волейболистери шак ындыг түңнелди бир дугаар чедип алган. Командының ойнакчылары өске черлерден келген бедик арга-дуржулгалыг командалар-биле ужуражып, мергежилин бедиткеп. Бистиң чангыс чер чурттугларывыстың оюну ужуражылгадан ужуражылгаже улам экижип турары өөрүнчүг.

Өске талазындан алыр болза, олардан оон-даа бедик түңнелди чедип алырын манап турган бис. Чүге дээрге команданың составында амгы үеде Тывада шыырак дээн херээжен волейболистер шупту кирген. Оларның аразында республиканың спортчу адын улуг-улуг маргылдааларга чангыс эвес удаа камгалап чораан хоочун ойнакчылар база хөй. Ынчалза-даа олар шөлге үнүп келгеш, бот-боттарын эки билишпейн, дем чок, кандай ойнап турганнар.

А өске командалардан колла чыдып каап турар чүвези—чавыс мергежилдии. Шөлге үнүп келгеш кандыг-даа комбинацияларны кылбайн, сетка кырынга оюнга дыка кошкак ойнап турганнар. Эң ылангыя блок салырынга, күштүг кагыглар кылырынга чүгле ийи-чангыс-ла спортчулар чүгээр оюнну көргүскеннер. Оода-ла оюнче бөмбүк бээрин безин команданың ойнакчыларының хөй кезии эки шиңгээдип албааны хомудаачыг. Харысалгалыг оюн үезинде үш улаштыр суг бөмбүктү сетка ажырып чадап каан таварыгалар турган.

Командаларның ортумак назы-харының талазы-биле алырга бистиң республиканың спортчулары эң-не улуу болган. Ол чорук аныяк, өзүп орар волейболистерни белеткээриниң талазы-биле ажыл бисте куду деңнелде турарын бадыткап турар. Амгы үеде бистиң республикада волейбол талазы-биле тускайланган чангыс-даа уругларның спорт школазы чогу хараадаачыг. Ынчангаш чаа өөредилге чылының эгелээринге чедир чер-черлерде ажылдап турар спорт школаларының чамдыызынга волейбол салбырын ажыдып, ынаар аныяк-өскенин хаара тудуп, аңаа бедик арга-дуржулгалыг тренерлерни бижээрап болза эки.

Волейболга кедээ спортчуларның девискээр айы-биле Урал, Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң херээжен волейболистериниң бо улуг маргылдаазы Кызылга болуп эрткени — волейбол спортун Тывага сайзырадырынга улуг идиглиг болуру чугаажок.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: Оренбург биле Амур областарының командаларының оюнунуң үезинде.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарпаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 935.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00453